Літаратурная Беларусь

Выпуск №10 (122)
(кастрычнік)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

Высокае неба ідэала

Анатолю Вярцінскаму хутка — 85!

У той час, як многія яго равеснікі і маладзейшыя спрытнякі рваліся з толькі што спечанымі, а то і недапечанымі вершыкамі на старонкі друку, Анатоль Вярцінскі не спяшаўся паказвацца са сваімі творамі на чытацкія вочы.

Фота В.Дубоўскага

Было яму ўжо за трыццаць, калі ён пусціў у людзі свой першы паэтычны зборнік — «Песню пра хлеб». Зборнік невялічкі, але ўсе ўбачылі, што ў беларускую літаратуру прыйшоў паэт з Божай ласкі.

Кружыцца ў скверы кляновае лісце,
Як быццам шукае яно сабе выйсце...

Такімі простымі словамі пачынае А. Вярцінскі сваю паэму, якая дала назву ўсяму зборніку. Гэтае ўбачанае ў горадзе пазалочанае восенню кляновае лісце адразу павяло паэта ў свет яго маленства, у родную вёску на Лепельшчыне, дзе здавён у сялянскай печы хлеб выпякаўся не ў адмысловых формах, а проста на лапушных кляновых лістах, збіраць якія было прыемным абавязкам дзяцей...

Услед за першай кніжкай пайшлі ў паэта адна за адной новыя: «Тры цішыні», «Чалавечы знак», «З'яўленне», «Час першых зорак», «Ветрана», «Святло зямное», «Высокае неба ідэала»... Распісаўся А. Вярцінскі. Распісаўся, бо не мог не пісаць: вельмі ж блізка да сэрца прымаў ён усё, што рабілася ў краіне — спярша ў «Краіне Саветаў», а потым у «незалежнай» Беларусі.

Як сапраўдны рыцар, з адкрытым забралам ішоў ён у бой за сваю Бацькаўшчыну, за яе праўдзівую, а не паказную волю, за праўду і справядлівасць. «Поезд справядлівасці» — назваў ён і адзін з вершаў, прысвечаны гонару нацыі Васілю Быкаву, на якога абрынулася была за праўду ўся «каралеўская раць» савецкіх ідэалагічных цэрбераў. Паэта вельмі непакоіла, што надта марудна ідзе гэты поезд. Ды не ідзе — «паўзе чарапахаю», увесь час спазняючыся «то на паўмінуты, то на паўстагоддзе»:

Я стаю на станцыі, я білет трымаю.
Семафор зялёны насцеж адкрываю.
Я з тых пасажыраў, хто ў асаблівасці
чакае той поезд,
поезд справядлівасці.
Хто ім проста трызніць,
для каго ён — шчасце,
Хто сябе гатовы
шпалаю пакласці
пад поезд жаданы —
абы толькі йшоў ён,
абы явай быў ён...

Вершы такога грамадскага гучання пераважаюць у кнігах А. Вярцінскага. Адметная іх асаблівасць: каб выказацца пра нейкую падзею ў сваёй краіне, паэт часта ідзе шукаць аналогію ў сусветнай гісторыі.

Многія помняць, як закаранелыя крамлёўскія артадоксы спіхнулі з высокага седала непрадказальнага «Мікіту-кукурузніка» і ўзнеслі на трон новага Ільіча, вельмі адыёзную асобу, паклаўшы гэтым канец адноснай «хрушчоўскай адлізе». Прама выказацца ў падцэнзурным друку пра гэты «дворцовый переворот» не было магчымасці. Але каб адгукнуцца на яго, А. Вярцінскі бярэ аналагічны прыклад з гісторыі Францыі, калі Вялікая французская рэвалюцыя, якая страсянула троны многіх еўрапейскіх краін, закончылася тым, што да ўлады зноў прыйшлі Бурбоны — старая каралеўская дынастыя. «Бурбоны вяртаюцца ў Парыж» — так назваў беларускі паэт свой верш. Чытач добра разумеў, пра якіх «Бурбонаў» тут ішла гаворка...

Пра ачмураны «просты люд», які дапамагаў уладам бэсціць самаахвярных змагароў за яго ж правы ці ў лепшым выпадку глядзець праз пальцы на тое, як распраўляюцца з імі, і верш Анатоля Вярцінскага пра Спартака, пра тое, як людзі спакойненька спалі, калі яго распіналі на крыжы.

Спартак, Спартак! Героі ўсіх эпох!
Ці не такі ваш лёс быў у фінале?
Як нехта моцна спаў, вас распіналі,
вы ціха на крыжы сваімканалі,
і білася жанчына каля ног.

«Уцёкі» ў гісторыю давалі А. Вярцінскаму магчымасць выказваць свой пратэст супраць гвалту і несправядлівасці і ў вершах «Хунвэйбіны», «Размова з Ду Фу», «Каментарый да Карана», «Варыяцыі на тэму «Гефэст — друг Праметэя»». Гэта была своеасаблівая «эзопава мова» А. Вярцінскага.

У новым часе, калі была адменена цэнзура, для пісьменнікаў адкрылася магчымасць гаварыць пра ўсё адкрыта, без прыхоўвання сваіх думак «у падтэкст». Як цяпер гаворыць А. Вярцінскі ў сваіх творах, паказвае яго новая паэтычная кніга «Жыцьмем», выдадзеная ў 2012 годзе ў серыі Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка» (выдавецтва «Кнігазбор»).

Не мог прайсці міма ўвагі А. Вярцінскага выхад, мусіць, самай балючай у нашай літаратуры кнігі ў серыі «Беларускі кнігазбор» — важкі том твораў загубленых бальшавіцкімі ўладамі беларускіх пісьменнікаў «Расстраляная літаратура». На гэтую падзею А. Вярцінскі адгукнуўся вершам «Замест рэцэнзіі» з такім прысвячэннем: «Кастусю Цвірку — ініцыятару выдання, аднаму з укладальнікаў і рэдактару кнігі «Расстраляная літаратура»:

...Не, браце, гэта не кніга...
Ты толькі яе крані:
На вокладцы цёмна-барвовай
Адбітак застылай крыві.

Вельмі прыцягальная ў А. Вярцінскага і лірыка. Ці пісаў яшчэ хто пра каханне гэтак во ярка, з такой душэўнай аддачай:

Было так радасна і хораша!
Ты, як агонь, ахапляла горача.
Было так дзіўна і цікава!
Ты, як вада, мяне абцякала.
Ты, нібы вецер, мяне абвявала.
Ты, нібы вецце, мяне абвівала.
Ты, нібы лісце, шаптала нешта.
Ты, як зямля, стагнала грэшна.
Потым гучала музыка ціхая:
тайну вялікую спасціг я...

А. Вярцінскі ў «эпапеі кахання» шчасліва знаходзіць такі момант, які яркім пражэктарам высвечвае ўсю душу «лірычнага героя». Гэтакі момант у вершы «Жаночыя рукі» — звычайнае рассціланне пасцелі каханай жанчынай.

Сведчылі месяц, ноч і я:
Сцелюць пасцель рукі жаночыя...
Узлятаюць з падушкамі белымі,
Белымі птушкамі снуюць...

Дарэчы прыгадваецца яму тут і даўно запомненая простая песенька:

Я пасцель сцялю,
Я пасцель сцялю,
Падзялю яе
З тым, каго люблю...

Пры гэтым рассціланні пасцелі звычайная прасціна каханаму «лісцем зашапоча», яго хвалюе і робіцца значнай любая драбніца, якая ў іншым выпадку і не заўважалася б. «Лірычны герой» цвярозай галавою разумее, што разасланая пасцель «няма нічога прасцей», што гэта «справа звычайная, не цуд», але ўсе эпітэты верша, усе словы, інтанацыя кажуць зусім адваротнае — цуд!

У другім вершы («Элегія кахання») А. Вярцінскі згадаў момант чакання закаханым прыходу на сустрэчу яго любай. Ён даўно прыйшоў, даўно чакае, а «яна ўсё не ідзе, яна ўсё спазняецца...». Чаго толькі не перадумае тут закаханы хлопец, што толькі яму не прымроіцца!.. Ён чакае і не ведае, «колькі хвілін прайшло, колькі гадзін, колькі дзён, колькі год». Яму ўжо на плечы «падае снег, падае нейкі пух, падае пыл, лісце і зоркі», падае на скроні сівізна, «а яе ўсё няма...».

А колькі самага шчырага пачуцця ў вершах «Мора, сонца, я і наша каханне», «Пайшло яно — незваротнае...», «Эдзіт Піаф хоча любві», «Самы светлы сон», «Мы жывём, каб вяртацца», «Як дружна мы вострай свой абжывалі», «Як мы жылі, як любілі»!

Блізкія мне і паэмы А. Вярцінскага, яны вельмі сугучныя маім думам і настроям. У большасці з іх аўтар адштурхоўваецца ад нейкага жыццёвага факта і праз яго выказвае ўсё, што на душы. Ён нечым важным завабляе чытача і вядзе за сабой, не адпускаючы. Такія — «Начны бераг», «Даруйце!», «Заазер'е», «Дажынкі»...

У А. Вярцінскага мне цікава чытаць усё. Апроч вершаў і паэм, сваё важкае слова сказаў ён і ў вельмі адметных драматычных творах, а таксама ў баявой публіцыстыцы, у грунтоўных літаратурна-крытычных артыкулах.

Са студэнцкіх гадоў лучаць мяне з А. Вярцінскім прыяцельскія (ад слова прыяць) стасункі. З ім добра параіцца па любых творчых пытаннях, у тым ліку па выданні тамоў «Беларускага кнігазбору». Словы яго заўсёды важкае, выверанае жыццём, па-праўдзе мудрае.

Яго асаблівасць — разважлівасць, немітуслівасць. Павольны ў рухах, ураўнаважаны, спакойны — такі ён у жыцці. Такі і ў творчасці. Ён «не скача галопам па радках», як большыня паэтаў, ніколі не спяшаецца. Паставіць у радок нейкае ключавое слова — і тут жа спыняецца на ім, аглядвае з усіх бакоў, можа, нават абхуквае, каб выявіць яго глыбінны сэнс, і толькі тады ідзе далей, моцна трымаючы, не адпускаючы ад сябе чытача. І яшчэ такое ў мяне назіранне. Ідучы, Анатоль Ільіч павольна, трохі раскачваючыся, ступае па зямлі. Гэтакі ж запаволены, разняволены і рытм яго вершаў. Вершаў, якімі ён нязменна клікча чытача да «высокага неба ідэала».

Кастусь Цвірка

Школа маладога пісьменніка адкрыла пяты навучальны год

Школа маладога пісьменніка, якая працуе пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў, адзначае сваё чатырохгоддзе. У кастрычніку 2012 года прайшлі першыя заняткі на аддзяленнях «Прозы» і «Паэзіі».

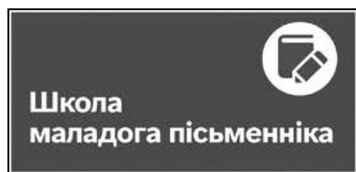

За гэтыя чатыры гады Школа змянялася і рэфармавалася, зрабіўшыся ўнікальнай нефармальнай навучальнай установай у Беларусі.

1 кастрычніка 2016 года ў Школе маладога пісьменніка пачаліся заняткі з новым курсам. 20 маладых аўтараў і аўтарак з Мінска, Гомеля, Віцебска сабраліся разам, каб чытаць, пісаць, думаць і камунікаваць. Ужо традыцыйна тэмай занятkaў быў сэнс творчасці.

Ганна Бутырчык, Людміла Рублеўская і Наталля Паваляева абмяркоўвалі са студэнтамі тыя прынцыпы, якімі кіруюцца падчас стварэння мастацкай прозы не толькі беларускія і замежныя пісьменнікі ды пісьменніцы, але і яны самі. У канцы практычна-лекцыйных заняткаў студэнты атрымалі першыя пісьмовыя хатнія заданні.

Прэс-служба СБП

«Снежны чалавек у Мінску»

Журы на чале з аўтаркай кнігі, шведскай пісьменніцай Эвай Суса, выбрала сярод трынаццаці канкурсантаў мастачку, якая будзе афармляць яе казку «Снежны чалавек у Мінску». Віншуем ілюстратарку Кацярыну Дубовік!

Выхад кнігі ў серыі «Каляровы ровар» і яе прэзентацыі запланаваныя на другую палову лістапада 2016 года, калі Эва Суса наведае нашую краіну і разам з Кацярынай Дубовік возьме ўдзел у мерапрыемствах, арганізаваных Саюзам беларускіх пісьменнікаў пры ўдзеле Амбасады Каралеўства Швецыя ў Рэспубліцы Беларусь. На імпрэзу будуць запрошаныя ўсе мастакі, якія падавалі заяўкі на конкурс.

Нагадаем, што прыгоды Снежнага чалавека ў Мінску найперш пабачаць свет менавіта ў беларускім перакладзе, здзейсненым Дзмітрыем Плаксам. Потым кніга папулярнай шведскай аўтаркі будзе рыхтавацца да выдання ў Швецыі, а таксама, магчыма, у перастварэнні на іншыя еўрапейскія мовы.

Ступаючы ў ягоныя сляды: 85-годдзе з дня нараджэння Ніла Гілевіча

4 кастрычніка ў мінскім Літаратурным музеі Максіма Багдановіча не тое, што яблыку ўпасці, а не было куды ўставіць іголку, нібыта паміж цаглінамі ў пірамідзе Хеопса.

Некалькі сотняў чалавек шчыльна сядзелі і стаялі ў маленькай залі, паза залай, у праходах і ў калідорах. Часам па шэрагах праходзіла глухое нараканне, што «вось ужо й няма дзе сабрацца»...

Гледачы прыйшлі ўшанаваць памяць народнага паэта Беларусі Ніла Сымонавіча Гілевіча, які сёлета адышоў у лепшы свет, а пры жыцці аб'ядноўваў без перабольшання тысячы чалавек, што да апошніх дзён звярталіся да паэта па дапамогу і мудрую параду.

Першым выступіў сябра Гілевіча, аднакурснік і аднагодак, супольнік па філалагічным пакаленні, паэт Анатоль Вярцінскі. Ён прадэманстраваў старыя фотаздымкі Гілевіча, яшчэ студэнцкіх часоў, рукапісы ананімных бурлескных паэм, напісаных у студэнцкім інтэрнаце ў 1950-я гады. Зразумела, было і шкадаванне, якое не раз яшчэ будзе ўзнікаць у прамовах — што няма Ніла Сымонавіча сярод жывых і не дажыў ён да свайго 85-годдзя. Аднак, як падкрэсліў Анатоль Вярцінскі, працягваюць выходзіць кнігі, выйшаў новы том збора твораў, падрыхтаваны ўжо сынам паэта, Сяргеем Нілавічам.

Барыс Пятровіч успомніў у сваім выступе, якім актыўным і дзейсным быў Ніл Гілевіч да канца сваіх дзён: «У нас была добрая традыцыя хаця б раз на месяц заходзіць да Ніла Сымонавіча, расказваць пра Саюз пісьменнікаў, прэзентаваць новыя выданні. Ён вельмі цікавіўся справамі Саюза, ведаў усё, што адбывaецца. Вакол яго заўжды былі свежыя кнігі, газеты, побач, каля канапы, стаяла радыё... Успамінаюцца і нашы сумесныя паездкі на сустрэчы з чытачамі. Аднойчы мы выехалі ў Гомель выступаць ва ўніверсітэт, але ў дарозе нам патэлефанавалі і сказалі, што сустрэча адмяняецца. З паўдарогі вырашылі не вяртацца: пад універсітэцкімі каштанамі, на вуліцы, адбылася гэтая сустрэча... Цяпер нам выконваць яго запаветы, якія ён пакінуў у вершах і публіцыстыцы. Доўга нам яшчэ да Беларусі, але мы пройдзем гэты шлях».

Выдатным апавядальнікам выявіў сябе брат Ніла Гілевіча, вядомы літаратар Мікола Гіль, які дзесяцігоддзі свайго жыцця аддаў працы ў журналістыцы, а менавіта — у штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва». Расповеды Міколы Гіля, якія былі адчувальна толькі фрагментамі магчымых шырокіх успамінаў, зачаравалі публіку: «Я памятаю адзін дзень 1956 года, калі мы ішлі са сваёй Слабады зімой пешшу ў Мінск. Ён — паперадзе, затуляючы мяне сваёй спіной, я за ім, ступаючы ў яго сляды. Па вяртанні ён моцна захварэў, а я не. Цяпер яго спіна мяне не затуляе. Сумоўе з ім стала для мяне найлепшымі лекамі ў апошнія гады. Бачыў я, што ён траціць сілы, але неяк не думалася пра горшае. Смерць заўсёды прыходзіць неспадзявана. Цяпер жа вострa адчуваеш пустату вакол сябе».

Паміж выступамі сваякоў, сяброў і калег Ніла Гілевіча вядоўцы з Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры паказалі ўрыўкі з дакументальнага фільма пра народнага паэта. Гучала музыка: Таццяна Грыневіч-Матафонава праспявала некалькі песняў на вершы Ніла Гілевіча і падаравала ягонаму сыну, Сяргею Нілавічу, дыск «Галасы паэтаў», куды ўвайшлі і запісы аўтарскага чытання вершаў.

Пра навукоўца-Гілевіча распавёў прафесар БДУ, тэарэтык літаратуры Вячаслаў Рагойша: «Талент без адукацыі не зусім варты таго, на што разлічвае Бог. Дзякуючы таму, што Ніл Сымонавіч сустрэўся з літаратуразнаўствам, з тэорыяй літаратуры — ён стаў самым культурным паэтам Беларусі канца XX стагоддзя. Ён дбаў пра мастацтва паэзіі, развіваў яго... Пакуль што, на жаль, недаацэньваецца яго педагагічная дзейнасць. Некалі вялікія людзі казалі, што не толькі свабода вядзе да развіцця культуры, але і развіццё культуры вядзе да свабоды. Сваім выкладаннем Ніл Гілевіч дбаў і пра свабоду, і пра будучую незалежнасць».

Шмат хто хацеў узяць слова і прыгадаць Ніла Сымонавіча. Акадэмік Радзім Гарэцкі распавёў пра сваю працу з Нілам Гілевічам у часы паўставання Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына» і Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны. Васіль Зуёнак — гісторыю, як яны разам чыталі вершы са святой кафедры ў Чырвоным касцёле імя святых Сымона і Алены.

«Шкада, канечне, што над музеем Багдановіча няма амбона, — сказаў Міхась Скобла. — Тады мы маглі б яшчэ вышэй прамаўляць свае словы да Гілевіча...».

Напрыканцы вечарыны Сяргей Нілавіч Гілевіч падзякаваў усім гледачам за тое, што змаглі знайсці час, каб ушанаваць памяць паэта. Кропку паставіў народны хор імя Рашчынскага, які праспяваў песні на вершы Ніла Гілевіча. Скончылася імпрэза калектыўным спяваннем а-капэла галоўнага хіта ансамбля «Сябры» «А я лягу-прылягу». І доўга яшчэ ўдзельнікі і гледачы не маглі развітацца — наракаючы, што юбілей народнага паэта не можа быць праведзены ў больш прасторнай залі, на іншым узроўні, і выказваючы спадзяванне, каб хаця ў 90-годдзе паэта ўсім ахвотным патрапіць на вечарыну хапіла месца. Як яно будзе — убачым праз пяць гадоў...

26 000 тамоў: новыя кнігі выдавецтва «Папуры»

Не паспелі яшчэ ахаладзіцца сцены Літаратурнага музея Максіма Багдановіча ад дыхання прыхільнікаў творчасці Ніла Гілевіча, як на наступны дзень у той жа зале зноў было шмат народу.

Выдаўцы, літаратары і неабыякавыя людзі сабраліся адсвяткаваць выхад адразу трынаццаці новых кніг серыі «Мая беларуская кніга» выдавецтва «Папуры». Як сказаў вядоўца імпрэзы Уладзімір Сіўчыкаў, «дваццаць шэсць тысяч кніг на беларускай мове пабачылі свет — не кожны дзень здараецца такая падзея».

Публіка, якая запоўніла музей, выразна падзялялася на акадэмічна-выдавецкую і тых, хто «чакаў Лявона» — у афішы быў дэклараваны выступ вядомага музыкі і паэта Лявона Вольскага.

Кнігі беларускіх класікаў прадстаўлялі сябры рэдакцыйнай калегіі серыі «Мая беларуская кніга». У кожнага знаходзілася пэўная гісторыя, прысвечаная кнізе. Так, Пятро Васючэнка, прадстаўляючы новыя выданні Уладзіміра Караткевіча, прыгадаў пацешныя выказванні студэнтаў на іспытах па беларускай літаратуры, а да таго і свае ўласныя адчуванні, калі ў 1970-я ў школе выкладалі ледзь не выключна «Гісторыю СССР», а гісторыя БССР дарэвалюцыйнага перыяду укладалася ў дваццаць старонак. Караткевіч жа вярнуў беларусам гісторыю, «рамантызаваў і белетрызаваў яе».

Жанна Некрашэвіч-Кароткая, працягваючы студэнцкую тэму, успомніла, што паводле адной з версій, «Кірыла Тураўскі даваў абед, зачыніўшыся ў стаўбе». Гісторыя ейнага перакладу аповесці Вайніслава Савіч-Заблоцкага «Полацкая шляхта» пачалася ў Варшаве, калі на адным з мікрафільмаў, побач з патрэбным артыкулам, апынуўся тэкст графа-скандаліста.

Пра гісторыю няпростых дачыненняў літаратараў XIX стагоддзя з Беларуссю распавёў і наступны перакладчык — Міхась Кенька, які з сямі твораў Крашэўскага пра Вялікае Княства Літоўскае пераклаў ужо чатыры, але спыніцца на дасягнутым не збіраецца.

Прадстаўляючы кнігі Янкі Брыля і Алеся Адамовіча, Міхась Тычына распавёў пра сваё знаёмства з літаратарамі, засярoдзіўшыся на асэнсаванні іх творчага лёсу: «Чым яны блізкія? Яны паспелі за сваё жыццё зрабіць усё, завершыць усе свае творчыя задумы. Гэта рэдкасць і для нашай літаратуры, і для гісторыі літаратуры наогул».

Ганна Кісліцына прадставіла лірыку Янкі Купалы і «казкі жыцця» Якуба Коласа. Выступілі таксама дзеці і сваякі беларускіх класікаў — аўтараў прэзентаваных кніг: Сяргей Гілевіч (сын Ніла Гілевіча), Алена Сінькевіч (пляменніца Уладзіміра Караткевіча), Андрэй Фёдараў (унук Янкі Маўра). У прыватнасці, Сяргей Гілевіч нямала ўспомніў цікавага пра тое, як працаваў ягоны бацька над раманам «Родныя дзеці» і паэмай «Сказ пра Лысую гару».

Завершыў вечарыну доўгачаканы выступ Лявона Вольскага, які збольшага сканцэнтраваўся на песнях з праекта «Народны альбом», нядаўна прадстаўленых у Беластоку ў аднойменным складзе легендарнага музычнага праекта 1990-х.

ЦЧ

З'ЯВА. АСОБА

Успаміны пра настаўнікаў

Мне пашанцавала ў Дзераўнянскай СШ Стаўбцоўскага раёна: тады, на пачатку 1960-х, нам беларускую літаратуру выкладаў А. Каменка.

І. Я. Навуменка, Л. Д. Сінькова і А. А. Лойка (колішнія загадчыкі кафедры беларускай літаратуры БДУ)

Ён асабіста ведаў многіх тагачасных пісьменнікаў і, галоўнае, які пераказваў не сціслае і звышідэалагічнае са школьнага падручніка, а са сваіх студэнцкіх канспектаў, самых новых публікацый у часопісах, а заадно далучаў да чытання часопісы «Бярозка» і «Маладосць», асобныя новыя кнігі са сваёй бібліятэкі.

Затым нам, ужо студэнтам беларускага аддзялення філфака БДУ, пашчасціла, што чыталі лекцыі не толькі дзядулі і бабулі, не адрываючыся ад пажаўцелых паперак, дзе былі выкраслены словы «Сталін», «па-сталінску», а пасвячалі ў мова- і літаратуразнаўства маладыя высокаадукаваныя навукоўцы, якія мыслілі ў духу хрушчоўскай адлігі (і нават больш) і, да ўсяго, самі былі ўжо вядомыя паэты, празаікі, крытыкі і літаратуразнаўцы. Яны «выходзілі» за межы ўніверсітэцкіх праграм, уважліва назіралі за намі і падтрымлівалі тых, хто сам яшчэ ў школе, а цяпер студэнтам меў цягу да літаратурнай творчасці.

Сёння радасна і ўдзячна ўспомніць, што на першым курсе Ніл Гілевіч завабіў разуменнем, усведамленнем духоўнасці, філасофскасці і эстэтычнасці, моўнага багацця фальклору; што Алег Лойка падкрэсліваў асаблівую значнасць для адраджэння беларускай мовы, літаратуры, а з гэтым і нацыі разумовых і творчых асобаў XIX ст. (пры гэтым рабіў экскурсы і ў XV—XVIII стст., адкрываў для нас зусім невядомыя імёны і творы, тым самым ілюструючы, што наш люд не быў суцэльна непісьменны, а сярод яго было нямала светачаў, якія атрымалі вышэйшую адукацыю ў лепшых еўрапейскіх універсітэтах і нямала чаго зрабілі для асветы, навукі і культуры ВКЛ); што Дзмітрый Бугаёў дзёрзкай палемікай з многімі схільнымі да неаджылай яшчэ вульгарнай крытыкі навучаў самастойна спасцігаць як даўніну, так і новую літаратуру, не асцерагацца выказваць свае думкі, калі трэба, то і палемізаваць. Па яго і Барыса Сачанкі з тагачаснага «Полымя» парадзе я захапіўся прозай тады яшчэ не толькі не ўведзенага ў праграмы, але і яшчэ паўзабароненага Максіма Гарэцкага. Каб прачытаць яго творы са сховішчаў, «Нашу Ніву» ды іншую дарэвалюцыйную ці забароненую літаратуру 1920–30 гадоў крыху старэйшы за мяне Рыгор Семашкевіч паспрыяў патрапіць чытачом у беларускі аддзел тагачаснай «Ленінкі», дзе папаўнялі свае веды, пісалі новыя даследаванні і нашы выкладчыкі.

З «Маладосці» ў старэйшых класах я ўведаў, што ёсць і такі пісьменнік, як Іван Навуменка, што ён — выкладчык філфака БДУ. Прачытаў некаторыя яго надрукаваныя ў той час апавяданні, раман «Сасна пры дарозе». Зразумела, вучань тады яшчэ не мог належна зразумець, ацаніць уклад гэтага аўтара ў распрацоўку нашай прозай тэматыкі твораў пра Другую сусветную вайну, пра вялікую трагедыю нашага народа. Калі ўжо студэнтам набыў раней выдадзеныя яго кнігі апавяданняў і аповесцяў, то мне вельмі спадабалася, як проста, але і як змястоўна, маляўніча ён піша пра вясковы побыт, духоўныя абсягі, памкненні ў падлеткавым, юначым узросце («Сямнаццатай вясной», «Хлопцы-равеснікі», «Вайна каля Цітавай копанкі» і інш.). А новай кнігай апавяданняў «Таполі юнацтва» (1966) Іван Навуменка ярка засведчыў сваё творчае крэда: ён не проста напісаў яшчэ шэраг твораў на ўпадабаную тэму на моцнай біяграфічнай аснове, а засяродзіўся на адлюстраванні лёсу, светапоглядзе і высокамаральных учынках тых, хто заканчваў перад вайной школу, каго ва ўмовах сталінізму тады «сурова вучылі» (П. Панчанка). Няма ніякага перабольшвання: Навуменка ў гэтай справе — адзін з самых выдатных выказнікаў светапогляду, духу, паводзінаў, драмы ўсяго свайго пакалення, якое разам са старэйшымі пряняло актыўны ўдзел у барацьбе з ворагам, шмат вынесла, панесла вялікія страты і сталася ў шэрагах пераможцаў над фашызмам, а пасля вучылася замацавацца і ў мірным, вельмі складаным жыцці. Пасля дэмабілізацыі з арміі ў 1945-м Навуменку, каб стаць аўтарам першай кнігі прозы і выкладчыкам БДУ, давялося болей дзесяці гадоў зарабляць на хлеб, творча сцвярджвацца рознай працай і набываць вышэйшую адукацыю завочна. А разам з прозай значна загучала і слова Навуменкі-літаратуразнаўцы.

Маё блізкае знаёмства з Іванам Якаўлевічам адбылося толькі на апошнім курсе, калі ён пачаў чытаць у нас лекцыі па сучаснай літаратуры. У гэты час да яго рэпутацыі вядомага пісьменніка дадалася і рэпутацыя выдатнага даследчыка творчасці пісьменнікаў XIX ст., аўтара дзвюх арыгінальных кніг пра Янку Купалу і Якуба Коласа ў святле вызначэння духоўнага вобліку герояў іхніх твораў. Гэта не магло не абумовіць змест яго лекцый, схільнасці і асабістыя сімпатыі. Асаблівa ў аналізе творчасці сучасных празаікаў: ён, зразумела, выступаў тут як іхні калега і варты супернік. Значыць, быў нароўні з самымі значнымі.

Не буду настойліва сцвярджаць, але мне падалося, што ён з асаблівай пашанотай вылучаў прозу Якуба Коласа, якога лічыў сваім настаўнікам (як прызнаваўся, любіў «Коласаў гумарок», некаторыя літаратурныя прыёмы пераказу тэксту твора), паважліва ставіўся да празаікаў, якія фармаваліся ў 1920-ыя і сталелі, дасягнулі значных здабыткаў у 1930-ыя, з сучаснікаў ухваляў раманы Івана Мележа, Івана Шамякіна, а вось пра творчасць Янкі Брыля і Васіля Быкава штосьці недагаворваў, даволі стрымана ацэньваў самабытныя набыткі Аляксея Кулакоўскага, Аркадзя Чарнышэвіча, Міколы Лупсякова, Міколы Лобана, а ў поглядзе на апавяданні, аповесці маладзейшых пісьменнікаў, якія прысвячалі творы свайму дзяцінству, якое апаліла вайна, а таксама паказу лёсу спаленых вёсак, адчувалася некаторая паблажлівасць.

Алег Лойка, Дзмітрый Бугаёў ахвотна дазвалялі не толькі траціць іхні каштоўны час на паслялекцыйную размову з намі, але і часамі на дыспут з імі. Таму я асмеліўся выказаць некаторыя свае сумненні і Івану Якаўлевічу, хоць, прызнаюся, пабойваўся яго аўтарытэту і перакананасці поглядаў, а таксама, як казалі, ягонага строгага нораву. У прыватнасці, зазначаў: пісьменнікі, якія ўступілі ў літаратуру з сярэдзіны 1950-х, ужо (на 1968 год) зусім не пачаткоўцы. Яны абагацілі нашу прозу новымі тэмамі і пластамі мовы, у лепшых традыцыях ранейшай прозы развілі жанр апавядання, а Іван Пташнікаў яшчэ стварыў выдатныя аповесці «Лонва» і «Тартак», Барыс Сачанка — аповесці «Пакуль не развіднела», «Апошнія і першыя», Міхась Стральцоў — аповесць «Адзін лапаць, адзін чунь». Адпаведна, іхняе лепшае — належнае папаўненне і ўзбагачэнне нашай літаратуры, і гэтага дзеля справядлівасці неразумна недацэньваць. Так, гэты выкладчык не быў цярплівы слухач і не ўцягваўся ў дыскусію, прытрымліваўся сваёй пазіцыі. І ўзяў мяне на заметку: калі ты такі заўзяты абаронца творчасці Івана Пташнікава, Вячаслава Адамчыка, Барыса Сачанкі, Міхася Стральцова, Івана Чыгрынава, то, калі ласка, як кажуць, усе карты табе ў рукі: пішы дыпломную на тэму «Маладая беларуская проза», даказвай і абгрунтоўвай сваё. Ён не мае лішняга вольнага часу, карпее над доктарскай, але згодзен стаць навуковым кіраўніком такой дыпломнай. Я загарэўся гэтай прапановай, хоць хутка і астудзіўся: аднакурснікі выбралі тэмы, на якія было ўжо шмат даследаванняў, а вось я сабе ў падмогу не мог знайсці сур'ёзных асобных артыкулаў: у друку на кнігі названых пісьменнікаў былі толькі рэцэнзіі, мясціны ў калектыўных аглядах. Іван Якаўлевіч спакойна суцешыў: перапісаныя з гатовага дыпломныя мо і не застануцца нават у архіве, а вось мне, як і Рыгору Семашкевічу, ёсць шанец напісаную самастойна дыпломную перапрацаваць у кандыдацкую.

Што ж, засеў за працу. Кіраўнік уважліва чытаў раздзел за раздзелам, стрымліваў маё захапленне і пахвалу, заклікаў «развіваць крытычны аналіз». У прыватнасці, за «пэўную замкнёнасць тэматыкі, за празмерныя апісальніцтва і дэталізацыю, ужыванне дыялектызмаў» амаль ва ўсіх аўтараў (апроч Стральцова). Карацей, урэшце Іван Якаўлевіч ухваліў канчатковы варыянт і нават падмеўся прапанаваць яго ў аддзел крытыкі і літаратуразнаўства часопіса «Полымя», каб там выбралі ўрывак для публікацыі.

Рукапісная копія дыпломнай апынулася ў «Полымі» (там яе прачыталі, калі я ўжо настаўнічаў на Барысаўшчыне, і, сапраўды, азначылі, што мне выбраць і дапрацаваць), абарона прайшла паспяхова, хоць старшыня камісіі трохі бурчэў не столькі на мяне, колькі на «марудны рост маладых пісьменнікаў», за «непашырэнне тэматыкі іхніх твораў».

Але мой шлях у навукоўцы не адбыўся. Сустрэліся мы з Іванам Навуменкам праз гады два ў «Маладосці», і ён мяне агаломшыў: «Ну што — прасвістаў універсітэт? Табе ж сказалі ў «Полымі» што выбраць для публікацыі, а ты і пальцам не паварушыў для гэтага. Лайдак! Была б публікацыя ў салідным выданні — мо была б і аспірантура для цябе. Тым больш, што кандыдацкая была амаль гатовая». Супакоіўся і адказаў зычліўцу, што не мог падрыхтаваць урывак па той прычыне, што мяне прыклікалі служыць у войска, і там мне не было ніякіх умоў для такой працы». «Гэта — іншая справа, — палагоднеў ён. — І цяпер можна вярнуцца да таго. І апавяданні, аповесці пішы. Асіпенка (тады галоўны рэдактар часопіса «Маладосць») ускладае на цябе вялікія надзеі». Не вярнуўся я «да таго», толькі пазней з дыпломнай надрукаваў некалькі артыкулаў амаль пра ўсіх пісьменнікаў, якіх мне хацелася падтрымаць.

У 1973-м я пакінуў настаўніцтва і пачаў працаваць у аддзеле прозы часопіса «Полымя» разам з Барысам Сачанкам, Іванам Пташнікавым. Першы блаславіў рукапіс майго зборніка апавяданняў да друку, другі даў рэкамендацыю для паступлення ў Саюз пісьменнікаў, а кіраўнік маёй дыпломнай, ужо член-карэспандэнт АН БССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі, узначаліў Інстытут літаратуры. Час ад часу мы сустракаліся ў палымянскай рэдакцыі як аўтар і супрацоўнік выдання, у Саюзе пісьменнікаў на розных сходах. Зрэдзь спатыкаліся выпадкова. Калі ён ішоў пешшу, то праводзіў настаўніка за Купалаўскі тэатр, дзе была ягоная кватэра. Чуў ад яго думку пра мой новы твор, мог удзельнічаць з ім у шчырай, душэўнай гутарцы. І тады мне адкрываўся новы Навуменка — не толькі ўжо яшчэ больш масціты, акадэмік, віцэ-прэзідэнт АН, але і як грамадзянін-патрыёт, грамадскі і дзяржаўны дзеяч. Ён прасіў час ад часу званіць яму, расказваць, што новае значнае будзе друкавацца і ў яго любімай «Маладосці», чым увогуле жыве наша творчая моладзь. Я глыбока ўдзячны яму і за тое, што ён, услаўлены рознымі ўзнагародамі, спрыяў, каб і я, грэшны, атрымаў Дзяржаўную прэмію ў галіне літаратуры, а затым, з прысуджэннем яе, адзін з першых павіншаваў і сказаў вельмі цёплыя словы. Такое пачуць ад мэтра — не толькі прыемна, але і незабыўна.

Выпала так, што з маёй сям'і не адзін я знаўся і знаюся з сям'ёй Івана Навуменкі. Лекцыі на гістфаку яго жонкі Ядвігі Паўлаўны слухала мая жонка, а на філфаку яго сына Паўла Іванавіча — наша дачка. Мы ў прыязных адносінах з дачкой Валерыяй Іванаўнай — абаяльнай, высокаадукаванай у медыцыне і культуры, а яе муж Віктар Пятровіч спрыяў нам падмацоўваць здароўе ў адной з нашых паліклінік. Словам, сям'я Івана Навуменкі, як яшчэ нядаўна пісалі, не проста ячэйка грамадства, а сямейная, інтэлігентная, інтэлектуальная супольнасць, з якой кожны па-свойму прысвяціў сваю працу на карысць народу, асобнаму чалавеку.

Генрых Далідовіч

«Экслібрыс» імя Антона Луцкевіча

Сябры журы абралі пераможцаў штогадовага літаратурнага конкурсу «Экслібрыс», які ладзіцца Саюзам беларускіх пісьменнікаў і сёлета быў прысвечаны крытыцы і літаратуразнаўству.

Першае месца атрымаў Антось Уласенка з рэцэнзіяй «Faerie Вялікае Літвы» на кнігу Антона Францішка Брыля «Ян Ялмужна». Другое месца заняў артыкул Алены Карп «All you need is love, або Чалавек мусіць быць абнятым» пра кнігу паэзіі Таццяны Светашовай «Разные вещи». Трэцяе месца падзялілі паміж сабой Дар'я Латышава (з рэцэнзіяй на кнігу «Возера радасці» Віктара Марціновіча) і Паліна Піткевіч (з рэцэнзіяй на зборнік прозы і паэзіі маладых «Мой дзень пачынаецца»).

Фіналісты будуць урачыста ўганараваныя на святочнай імпрэзе, якая пройдзе ў другой палове лістапада. Работы, дасланыя на конкурс, знойдуць сваіх чытачоў на старонках «Літаратурнай Беларусі» і часопіса «Дзеяслоў».

Прэс-служба СБП

Сымонка-верхалаз

Апавяданне-быль

Алесь ГІБОК-ГІБКОЎСКІ

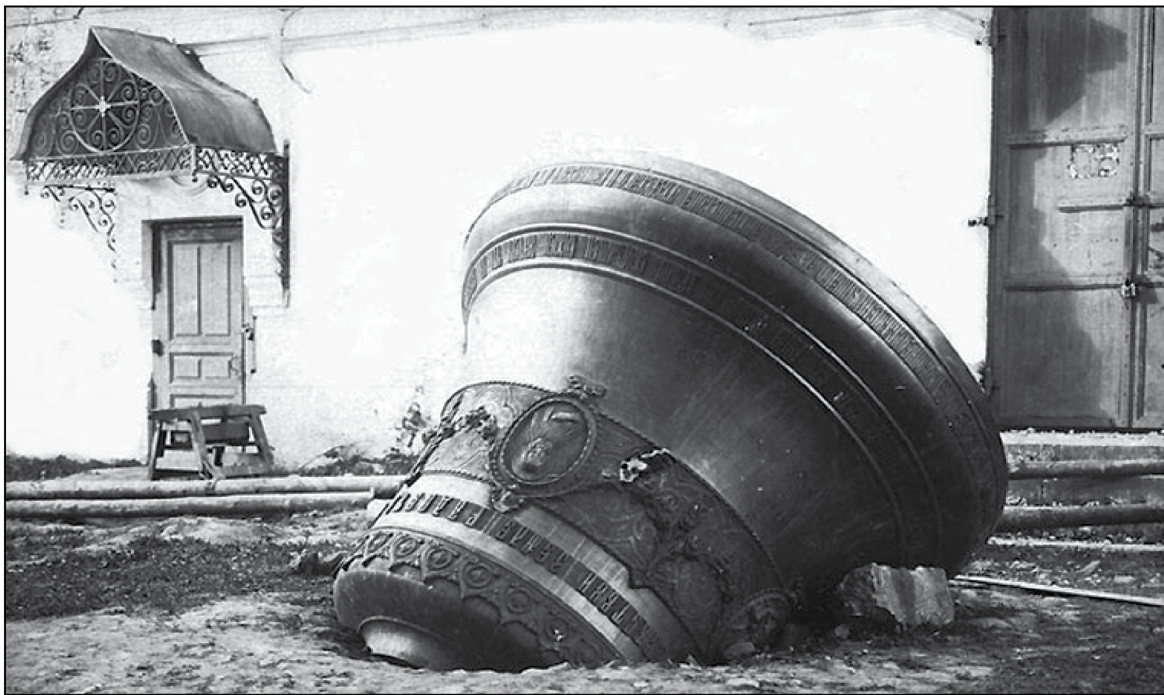

Напрыканцы 20-х гадоў мінулага стагоддзя ў адной з беларускіх вёсак жыхары з непрыхаванай трывогай чакалі, калі будзе выкананы прысуд невялікай драўлянай царкве, вынесены мясцовым бальшавіцкім начальствам.

Царкаўку мусілі не толькі зачыніць, але і з падказкі нейкага пільнага апалагета новага ладу яшчэ і «абяззброіць» — скінуць з яе макаўкі крыж, які годна ўзвышаўся над ваколіцай ужо больш за сотню гадоў і, зразумела, моцна калоў вочы новым уладам. Ачоліць адказную аперацыю меўся сам валасны начальнік ГПУ, які ў адзін з вераснёўскіх дзён і наведаўся ў вёску. Падзівіцца на нечуваную падзею хутка сабраўся цэлы натоўп...

Аднак скінуць крыж з царквы аказалася зусім не простай справай. Для гэтага нехта павінен быў узлезці на макаўку, мокрую і слізкую пасля нядаўняга дажджу, і зачапіць крыж вяроўкай. Але ніхто з мясцовых актывістаў у схільнасці да самагубства не быў заўважаны, і справа застапарылася. Натоўп пачаў шумна абмяркоўваць пікантную сітуацыю. Гучалі розныя, нават самыя эксцэнтрычныя прапановы. Да прыкладу, нехта раіў папрасіць вайскоўцаў, якія стаялі непадалёк ад вёскі, пальнуць па царкве з гарматы. Але ад гэтага рашуча адмовіліся, бо, па-першае, непадалёку праходзіла мяжа з Польшчаю — і гарматны стрэл мог моцна сапсаваць міжнародныя стасункі, а па-другое, гэтак можна было няўзнак нарабіць шкоды і ў самой вёсцы.

Нагаманіўшыся ўволю, людзі ўрэшце ўціхамірыліся. Месцічы засяроджана стаялі ля царквы, дружна задраўшы галовы ўгору, усведамляючы, што задача стаіць амаль невырашальная. Мокрыя сцены царквы пабліскалі на сонейку, нібы пасміхаліся з няўдалых крыжаздымальнікаў. Здавалася, што сам Гасподзь бароніць храм ад прыніжэння, а вяскоўцаў — ад вялікага граху. Пачасаўшы патыліцы, памяркоўныя беларусы ўжо хацелі было разыходзіцца, але тут нехта раптам успомніў, што ўлетку на макаўку царквы, на спрэчку, паспяхова ўзбіраўся адзін з мясцовых падлеткаў.

Адчайнага «верхалаза» хутка знайшлі і падвялі да кіраўніка «аперацыі», таго самага строгага ГПУ-шнага начальніка. Але цяпер ён быў зусім не строгі, ён прыязна ўсміхнуўся падлетку, паляпаўшы па плячы, і пяшчотна спытаў, ці не змог бы ён паўтарыць свой ранейшы летні манеўр. Начальнік не стаў утойваць, што на гэты раз пасля дажджу задача стаіць куды больш складаная. Да таго ж ускараскваца трэба было з цяжкай вяроўкай на поясе, каб зачапіць яе за крыж.

Дванаццацігадовы Сымонка — так звалі падлетка — доўга вагаўся. Зразумела, яго цешыла, што важны начальнік не загадвае, а перад усёй вёскай просіць яго, хоць ён яшчэ недарослага, — і ўсё ж быццам нейкая сіла ў тую хвіліну перашкаджала даць згоду.

Гэта потым, праз шмат гадоў, ужо ў самым канцы жыцця, згадваючы тыя падзеі, Сымон усвядоміў, што вагаўся ў тое імгненне паміж асцярогаю свайго добрага анёла-ахоўніка і спакусай зусім не Боскай сілы, што падбівала яго на адзін з самых вялікіх, хоць і міжвольных, грахоў. Але ў той восеньскі сонечны дзень такія думкі хлапчуку ў галаву, вядома ж, прыйсці не маглі...

Скончылася размова ўрэшце тым, што падлетак, які ўпершыню ў сваім жыцці апынуўся ў цэнтры ўвагі не купкі аднагодкаў, а цэлай вёскі, усё-ткі згадзіўся. І сапраўды, на Сымонку ў той адказны момант ва ўсе вочы глядзела амаль уся вясковая грамада, у тым ліку і прыгожанькая суседская Анэлька, якая раней нават галаву ў ягоны бок не паварочвала...

Не глядзела на Сымонку ў той момант толькі родная матуля ды яшчэ некалькі вяскоўцаў, якія катэгарычна адмовіліся ў той дзень ісці на «сатанінскае відовішча». Эх, каб ведала маці, што там адбудзецца, то, напэўна, на крылах паляцела б, каб спыніць свайго малодшанькага ад бяды... Але яна ў той дзень засталася-такі дома і толькі старанна малілася ў куце каля іконы, каб пашкадаваў Гасподзь роднае сяло...

А вось Сымонкаў бацька разам з натоўпам панура стаяў ля царквы. І хоць усім сэрцам быў супраць таго, каб сын улазіў у такую нядобрую справу, але запярэчыць начальству не наважыўся. Ведаў, чым могуць тыя пярэчанні скончыцца...

Да свайго чарговага «ўзыходжання» на макаўку Сымонка рыхтаваўся не дужа. Не было ў яго, зразумела, і ніякіх прыстасаванняў, і страхоўкі для будучага пад'ёму, апроч уласных рук і ног. Гэта цяпер верхалазы, каб залезці на які-небудзь занядбаны ўзгорак, прывозяць ледзь не паўтоны абсталявання і поўгода рыхтуюцца. А ў той дзень мясцовыя актывісты ў радасным узбуджэнні жвавенька прывязалі Сымонку на пояс вяроўку, якую трэба было прычапіць да крыжа, і ён па мокрых сценах паціху пачаў караскацца ўгару... Кожны рух падлетка выклікаў гучныя ахі ў натоўпе — усе выдатна разумелі, што ён можа ў любую хвіліну зваліцца...

Але спрытны, як уюн, Сымонка неўзабаве дабраўся да крыжа. Там ён асцярожна прывязаў да яго вяроўку, а потым таксама вельмі асцярожна спусціўся ўніз. Важны начальнік ГПУ, як даросламу, паціснуў яму руку і нават расшчодрыўся на два словы: «Дзякуй, таварыш!» Болей за тое, ён раптам зняў з галавы фуражку і, адчапіўшы ад яе чырвоную зорку, працягнуў Сымонку. У той момант хлапчук і насамрэч стаў ледзь не героем у вачах аднавяскоўцаў — як жа, сам грозны начальнік ГПУ, перад якім дрыжэла ўся акруга, з ім парукаўся і адшкадаваў зорку са сваёй фуражкі! У той момант Сымонка з задавальненнем злавіў на сабе і захоплены погляд Анэлькі...

А аперацыя па ліквідацыі крыжа працягвалася... Далей усё было, як кажуць, справай тэхнікі. За прывязаную Сымонкам вяроўку дружна ўчапіліся дзясяткі чалавечых рук і з нейкай адчайнай заліхвацкасцю пацягнулі крыж долу. Праз колькі імгненняў ён з дзіўным, амаль чалавечым стогнам абрынуўся, ледзь не прыбіўшы таго самага ГПУ-шнага начальніка. Некалькі чалавек адзначылі падзенне крыжа крыкамі «Ура!», але большасць вяскоўцаў цяжка маўчала. Людзі быццам адчувалі нейкую амаль фатальную бездапаможнасць перад няўхільнай і страшнай сілай, якая невядома адкуль з'явілася на іхных землях. Гэтая сіла без малых сумненняў пачала брутальна перайначваць адвечны лад вясковага жыцця, пасягаючы на тое, што раней было самым важным.

Скінуты крыж пагрузілі на вазок і некуды павезлі. І ён, як і крыж Еўфрасінні, як і дзясяткі тысячаў іншых беларускіх крыжоў, беззваротна знік у віхурах часу. У той дзень яшчэ адна беларуская вёска аказалася назаўсёды пазбаўленай апекі і абароны сваёй даўняй святыні...

Той-сёй з вяскоўцаў падумаў, што цяпер бальшавікі адчэпяцца... Але ўсё толькі пачыналася...

Галоўны герой — «верхалаз» Сымонка, які, вядома ж, мала разумеў тады, што нарабіў, паціху паплёўся разам з бацькам дадому. Калі маці даведалася пра ягоны «подзвіг», на нейкі час нават страціла прытомнасць ад невыноснага жаху за будучыню свайго малодшанькага...

***

Трэба сказаць, што ў той драматычны дзень ейнае сэрца не памылілася. Ох сколькі нягодаў потым зведаў Сымон!.. Іх хапіла б, бадай, на некалькі чалавечых жыццяў. І каб на ягоным асабістым жыцці ўсё і скончылася!.. Не!.. Быццам нейкі цень уладна навіс і над лёсамі ўсіх Сымонавых нашчадкаў. Ні ў аднаго з яго дзяцей, а потым і ўнукаў, жыццё ніяк не ладзілася... Зрэшты, Сымон, па шыю загружаны паўсядзённай сялянскай працай, стараўся менш думаць і пра свае былыя грахі, і пра няўдалы лёс нашчадкаў, дзесьці ў глыбіні душы разумеючы, што ёсць рэчы, якія паправіць немагчыма.... Зусім па іншаму да гэтага ставілася ягоная жонка Настуля, якая кожную нядзельку наведвалася ў царкву і малілася за сваіх няўдалых дзяцей і ўнукаў.

Сам Сымон пасля таго даўняга выпадку з крыжам неяк інстынктыўна трымаўся ад царквы як мага далей. Жонцы хадзіць туды не перашкаджаў, а сам — ні нагой, колькі яна яго ні запрашала. Быццам бы той самы падлеткавы грэх не пускаў яго наблізіцца да храма!.. Да таго ж і час быў такі, калі ў жыцці большасці людзей Богу месца не было. Праўда, узамен ім актыўна нанояваліся іншыя багі, бажкі, адмысловыя рытуалы. Сымон і да іх ставіўся паблажліва, таму і жыў у нейкай сваёй асабістай веры, у якой галоўным быў ён сам.

***

Аднойчы восенню дзеці з унукамі ў чарговы раз наведаліся да Сымона на капанне бульбы. Ён хоць і быў ужо не ў той сіле, як раней, але, як заўсёды, узяў у рукі бадай самай адказнай у годзе працы самы актыўны ўдзел. Але акурат у тыя дні моцна занепагодзілася, і Сымон няўзнак моцна застудзіўся. Ён доўга ляжаў у лякарні, а калі яго выпісалі дахаты, так і не ачомаўся.

У тыя ж месяцы ён нечакана для самога сябе зразумеў, што ў адным яму ўсё ж пашанцавала — з жонкай. Ягоная Настуля, значна маладзейшая за яго, некалі пасля вайны, ратуючыся ад чарговага жахлівага галадамору, прыехала на даху вагона з Украіны ў Беларусь і з таго часу ўжо каля паўстотні гадоў была з ім побач. Усе гэтыя гады яна заставалася Сымону бясконца адданай і вернай жонкай ды памочніцай ва ўсіх ягоных справах. Доўгі час ён прымаў усё гэта як нейкую дадзенасць, як мы прымаем сонца, паветра, дождж... А цяпер зразумеў, што гэта і было ягонае галоўнае шчасце. За ўсе гады сумеснага жыцця ў яго не было нават дробнай падставы, каб хоць у нечым папракнуць сваю Настулю...

У апошнія дні жыцця ўспомніўся Сымону нечакана і вельмі празрыста — быццам учора было — абрынуты з царквы крыж... Успомніў да самых малых падрабязнасцей — і ўрэшце неяк ёмка ўсвядоміў, што тады насамрэч адбылося. Зразумеў, што груз таго граху вісеў цяжкім каменем у яго на шыі...

А за дзень да смерці Сымон раптам паклікаў жонку і нейкім нязвыкла цёплым голасам сказаў: «Мусіць, жоначка, я сваё ўжо аджыў... Хутка застанешся адна...» І далей сказаў словы, якіх яна ад яго зусім не чакала: «Пакліч на заўтра бацюшку, хачу паспавядацца!»

Жонка ўжо не раз за час хваробы казала яму пра гэты абавязковы для кожнага хрысціяніна рытуал, але Сымон заўсёды з нейкай незразумелай злосцю абрываў яе: «Хопіць мне пра сваіх папоў, хай лепей самі сябе спавядаюць, праведнікі знайшліся!..» І вось цяпер здзівіў...

Пад вечар таго ж дня, калі хворы паспавядаўся і, як належыць, атрымаў ад старэнькага бацюшкі мясцовай царквы прычасце, загадаў, каб вячэру яму падалі не ў ложак, як было апошнім часам, а накрылі стол. Здзіўленыя жонка і ўнучка дапамаглі Сымону апрануцца, і з цяжкасцю дакульгаў да стала, за які ўжо даўно не садзіўся. Потым стары нечакана папрасіў унучку прынесці з каморкі бутэльку настоенай на нейкіх адмысловых травах гарэлкі, што некалі прывёз у падарунак са сталіцы старэйшы сын. Сымон, пасля таго, як захварэў, да гарэлкі не дакранаўся ўвогуле, а тут раптам наліў сабе чарку, са смакам выпіў і гэтаксама са смакам павячэраў. Жонка з унучкай нават з радасцю падумалі, што дзед пайшоў на папраўку.

Але назаўтра раніцай Сымон не прачнуўся...

***

На пахаванне да дзядзькі Сымона, як яго называлі ў вёсцы, сабралася нямала народу. Пасля завяршэння памінальнай службы, бацюшка падышоў да старэйшага Сымонавага сына, які прыехаў са сталіцы і цяпер нерухома стаяў каля толькі што засыпанай бацькавай магілы. «Не перажывайце, дзякуй Богу, ягоная душа пайшла да Бога падрыхтаванай і супакоенай, паспеў і пакаяцца, і прычасціцца... А пакаяцца яму было ў чым!..».

Сын зірнуў на святара, затым на пастаўлены на магіле бацькі крыж. Што ж, падумалася яму ў той момант, — кола жыцця рана ці позна замыкаецца...

Вечнасць

Барыс ПЯТРОВІЧ

Апа-калі?..

1.
*пралётам, пералётам
з Марса на Венеру
яно спынілася ў нас
жоўтыя вочы
блукалі
па дрэвах і кустах
спапяляючы ўсё
на чым спыняўся позірк
прагныя вушы ўцягвалі ў сябе
ўсе гукі
і рабілі звыклую цішыню — магільнай
шырокія ноздры
забіралі ўсе пахі
там, дзе яно прайшло —
заставалася пустэльня
такая ж, як на Марсе,
такая ж, як на Венеры*

а кажуць — Бога няма...

2.
*і вось стаіць чалавек
рукі — усе шэсць — узнятыя
у просьбе да нябачнага Бога
зміласцівіцца
і не адымаць у яго мову
бо гэта апошняе
што засталося ў чалавека
чалавечае*

3.
*пра гэта распавёў мне вецер
які ўзнялі крылы апошняй птушкі...
ён праляцеў праз вокны без шыбаў
праз галіны дрэваў без лісця
крутнуўся на лузе без травы
на рэчышчы без вады
і вярнуўся, каб пагуляць
з пер'ем птушкі, якая яго нарадзіла
расказаў і сам памёр
бо няма на гэтай зямлі
нічога вечнага
і нішто не нараджаецца з нічога*

4.
*стралялі?
не, у нас даўно ўжо не страляюць
ад гэтае заўсёднае цішыні
звон у вушах, які не звон, а сама цішыня
і нам тут жыць?
сярод пяску ды камянёў
і нам тут быць
да скону нямымі...*

*о, як я хачу прытуліцца да цябе шчакой
адчуць тваю цеплыню сваім холадам
пэўна, я памятаю нешта іншае
за тое, што ёсць сёння вакол нас
пэўна... і я быў некалі іншым
так, мы, камяні, станем пяском
але кім мы былі да гэтага?
не памятаю... не памятаю... не памятаю...*

*стралялі?
не, гэта на аднаго з нас стала меней*

5.
*усё ўжо некалі было
і будзе яшчэ не раз
смерці няма, як няма і вечнага жыцця
ёсць толькі нешта, што не мае назвы*

*не пытайцеся: «Навошта?»
пытайцеся: «Дзеля чаго?»*

6.
*іду
хаджу —
шукаю
і не знаходжу
еду
плыву
лячу —
шукаю
і не знаходжу*

*няўжо і праўда
я проста прысніў
што нехта быў
што сам я быў*

7.
*сонца ўзыходзіць роўна і трошкі ўправа
на яго яшчэ можна глядзець
не прымружыўшы вочы
эротыкі аж зашмат у гэтым нараджэнні
новага дня
але хутка ўсё стане звыклым — звычайным
сонца возьмецца за працу і расцепліць
замерзлыя з ночы лужыны
ажывіць жабак і вужоў
і вожык выйдзе на паляванне
лес захлынецца спевам птушак...
і толькі тваю адзіноту нішто не прагоніць
ніхто не сагрэе і не растопіць
ты будзеш сядзець ля вакна, глядзець
на ранішняе сонца
згадваць тое, што было тысячу гадоў таму
не разумеючы: навошта яно забрала ўсіх,
але пакінула цябе
ты будзеш размаўляць з жабкамі, вужамі
і вожыкам
аднак ім будзе не да цябе, бо жыццё для
іх — праца*

*заўтра зноў сонца падымецца роўна і
трошкі ўправа
з таго часу, як прыляцела яно, нічога не
змяняецца вакол
аднастайнасць адзіноты катуе, але не забівае
хочацца верыць, што недзе цяпер
нараджаецца новае жыццё
што ты пакінуты не дарэмна
і слова «праца» яшчэ будзе ўсвядомлена*

8.
*Бог ёсць
Бог у табе
ты не адзін
ты не апошні
ты — першы
ты і Адам і Ева
табою не скончаецца ўсё
а — пачынаецца
пачынаецца
пачынаецца
толькі пачынаецца...*

*проста, каб пачаць
трэба скончыць
проста без канца
не бывае пачатку*

*Бог ёсць
Бог будзе...
і не верце тым, хто кажа
што Бога няма*

Вечнасць

1.
*урэшце рэшт
тут
усё зарасце травой
і нават птушкі
будуць маўчаць бы намаляваныя...*

*так ужо сталася:
людзі кожны дзень п'юць ваду
з таго возера, якое штогод
забірае з вёскі
то аднаго хлопца
то адную дзяўчыну
а бывае і адразу некалькі
і вязе на сабе ў блізкі горад*

*сонца, звычайна, свеціць ім услед
і доўгія цені ранку
першымі кранаюцца берага
першымі ўваходзяць у горад*

*ніхто не лічыць гэта сімвалічным
нікому не карціць
напіцца з возера
да якога яны больш
ніколі не вернуцца
і човен згніе, чакаючы іх назад*

*гэта не горад мёртвых
і не мёртвы горад
таму ён іх і не адпускае
зачароўвае сваімі спакусамі*

*часам, нейкі гараджанін
нядаўні вясковец
выйдзе да возера
і, зірнуўшы на чырвонае кола сонца над
вёскай
павернецца да свайго ценю
і цень павядзе яго назад
у горад...
а калі ўсё ж нехта адважыцца
пераплыве возера
і ўвойдзе ў вёску
цягнучы за сабой цень свой
яго там ніхто не сустрэне
а тыя, хто будзе сачыць за ім з вокнаў
яго не пазнаюць
не выйдуць, не прымуць, не абдымуць...
і ён пройдзе скрозь вёску
спыніцца на могілках
ля магілаў, якіх ён не капаў
ля крыжоў з прозвішчамі тых, каго ведаў
вачыма будзе шукаць
сваю магілу і крыж з надпісам
і ўбачыць адразу некалькі
але ўсё гэта будуць ягоныя поўныя цёзкі
бо людзі ў вёсках так любяць паўтарацца
ва ўсім, але найперш у прозвішчах ды
імёнах
аднак на ніводнай з магілаў
не супадзе пачатковая дата жыцця з ягонай
а што ўжо казаць пра канцавую
калі ён стаіць тут*

*па дарозе назад
на ўскрайку вёскі
ён у полі сарве і пажуе каласок
тры васількі возьме ў жыце жонцы
і вернецца да возера...
а ўсе, хто глядзеў яму ўслед з вокнаў
выйдуць да веснічак
пакладуць рукі на платы
а галовы на рукі
і будуць назіраць
як цень ягоны кранаецца процілеглага
берага
як выходзіць ён стомлены і знясілены
ды брыдзе туды —
у той горад
адкуль не вяртаюцца
нават на могілкі*

2.
*што ёсць у горадзе тым?
першым просіць згадаць яго
дым
не таму, што ў рыфму
а таму, што вакол, усюды ён, ён, ён
толькі ён
ім дыхаюць, з ім спяць, з ім ідуць на працу
ён заўсёдны прысмак да хлеба
ды іншай ежы...*

*вядома, ёсць у тым горадзе трава і дрэвы
ёсць асфальт і будынкі:
крамы, аптэкі
цырульні, бальніца
ёсць нават могілкі —
словам, усё, што трэба
для жыцця і смерці
але найперш ёсць — дым
фабрык, заводаў, машынаў
і няма жыцця без дыму
нават пасля смерці*

*спачатку тут паміраў кожны пяты
потым кожны трэці
цяпер — кожны кожны
адмераўшы ад прыплыцця з вёскі
да скanання
хто сорак, хто трыццаць
а нехта дваццаць
доўгіх ды нудотных гадоў
прасякнутых адным жаданнем
вярнуцца туды, адкуль прыплыў
дзе няма гэтага
паўсюдна-заўсёднага дыму
але з гадамі труна замяняе човен
і плыве на могілкі
на руках і плячах тых,
хто даўно ўжо сам
пачаў свой шлях туды ж
і каму засталося
мо год, мо два, мо дзесяць...
і ўсе скарыліся гэтай наканаванасці
зусім не думаючы пра яе
і не шукаючы ратавання
хоць бы там — за возерам
адкуль некалі прыплылі
і куды так хочацца вярнуцца
але зрабіць гэта ніхто
ці — мала хто! — не адважваецца,
бо там яшчэ ні адзін з вяртанцаў
не застаўся
бо адтуль усе вяртаюцца сюды
адкуль не вяртаюцца*

*што такое гэты горад?
што такое тая вёска?
што такое тое возера?
адкуль і куды адплываем мы —
і адкуль вяртаючыся не вяртаемся?
хто мне адкажа?
каму адкажу я?
і ці трэба чакаць той адказ?*

3.
*і вось ляціць хмарка высока ў небе
і глядзіць на хмарку глыбока ўнізе
што зачапілася за адзін з хмарачосаў
горада
і не можа зрушыць, адарвацца ад яго і
ляцець далей
так бывае і сярод людзей
прыстане нехта да аднаго месца
і нават калі хоча, не можа пакінуць яго
а іншыя вандруюць па свеце
як тая вышэйшая хмарка
і не думаюць нават
шукаць сабе адзінага прыстанішча*

*«шчаслівыя...» — думаюць першыя пра другіх
«дурныя...» — думаюць другія пра першых
другія спачуваюць першым
першыя зайздросцяць другім
«чаму сталася ў свеце так,
а не наадварот?», — думае нехта
гледзячы з вакна суседняга хмарачоса
на хмарку, што вольна блукае па небе
і не зважаючы на тую
што зачапілася і жыве побач з ім
а мог бы ступіць на яе, адштурхнуцца
ад дома*

Працяг на стар. 14 (8) »

Нашых дзён крыгаход

Ірына ЖАРНАСЕК

Дачка «дэзерціра»

Быць дачкой дэзерціра — гэта зусім не тое, што быць дачкой, напрыклад, эскадрона, пра якую мы чыталі ў Эдуарда Самуйлёнка... Ніякай табе тут рамантыкі, не кажучы ўжо пра гераізм, апеты ў песнях ды гімнах. Пра дэзерцірства песень не спяваюць. Пра яго найбольш маўчаць. А мой тата гаварыў! І мне тады думалася, што лепш бы ні мне і нікому іншаму не чуць, як ён спакойна так, разважліва мог успамінаць: «Калі я хаваўся...», альбо: «Калі я быў дэзерцірам...» Ох жа, і рэзала мне гэта вушы! Бо як было мне, піянерцы, а потым і камсамолцы, выхаванай у школе на піянерах-героях ды на подзвігу Зоі Касмадзям'янскай, як мне было чуць пра баязлівасць майго бацькі?! Мне ж таксама хацелася (тады, вядома, а не цяпер) адчуваць сябе дачкой героя, ці хоць бы проста патрыёта, ці ўжо хоць бы не дэзерціра. І не скажаш жа яму нічога! Хто ведаў майго тату, той згодзіцца — не скажаш яму што-кольвечы насуперак.

А самае цікавае, што ўсё гэтае татава дэзерцірства было няпраўдай! Гэта я зразумела значна пазней. Бо здраджваць магчыма таму, што маеш, да чаго належыш, перад кім у цябе ёсць абавязак. Ён жа ўсяго гэтага проста не паспеў займець. А яшчэ я зразумела пазней, што калі б тата быў сапраўдным дэзерцірам, то не гаварыў бы ён уголас ажно так смела пра гэта.

Напярэдадні другой сусветнай вайны тата быў прызваны ў Войска Польскае. Усё лагічна: грамадзянін Рэчы Паспалітай з Заходняй Беларусі павінен быў служыць у войску сваёй дзяржавы. Ды толькі гэты грамадзянін цяжка захварэў у войску на малярыю, а потым на пляўрыт, і калі распачалася сусветнай бойня, мой бацька змагаўся са смерцю, што вісела над ім, на шпітальным ложку, а не ў бітвах.

Праз усё жыццё ён з удзячнасцю ўспамінаў медсястру польку, якая прыносіла яму з хаты вараныя буракі — для падмацавання аслабелага ўшчэнт арганізму. Давер да буракоў ён захаваў і потым, наказваў нам часта есці, бо «яны даюць крэпасць». Дык наеўся ён тых польскіх буракоў і вырашыў, што час пераходзіць на свае. Схуднелы — скура ды косткі — самахоць дабіраўся тата з далёкай Пазнані ў нашы Чаранкі. Дабраўся. А ў Чаранках за гэты час паспела ўжо пабыць новая, савецкая ўлада. Калі ж тата прыйшоў, то яе і новай ужо не было. Улады не было, а навокал грымела вайна. Дык і не прызнаўся да тае нябачнае ўлады, а тым болей да нямецкага парадку. А можа й не ў галаве тое было — сілы б сабраць ды дзяцей гадаваць. Ды малады мужчына вайной выклікае падазронасць ва ўсіх. Бо чаму іншыя б'юцца, а ён — не? Што ён — лепшы? І каму цікава слухаць, што пляўрыт знясіліў яго дашчэнту? Дык і зрабіўся мой тата жыхаром не толькі чаранкоўскай хаты, але й нашай імшарыны — невялічкага ляска пры самай хаце. То ў імшарыне, то ў большым лесе, заўжды загадкавай для мяне Віншоўшчыне, часам на гарышчы сваёй жа хаты, часам у пуні — пакуль не мінулася ліхалецце...

Але было ў тым ягоным тулянні штосьці й светлае. Тата тымі даўжэзнымі днямі-начамі вывучыў напамяць усе спевы з малітоўніка, усе літаніі, шмат малітваў. Так моцна вывучыў, што да канца дзён ягоных яму не вельмі й патрэбны былі малітоўнікі. Думаю цяпер пра гэта і нібы бачу, як змучаны малады мужчына, які не можа дазволіць сабе ўвайсці ў сваю хату гаспадаром, але вымушаны туляцца вакол яе, як ён... спявае калядкі... Gloria! Gloria! In ecselsis Deo!* Тата ўсё жыццё вельмі любіў калядкі. Ды велікодныя таксама... Спеў «Дзень поўны радасці настаў» у нас называлі проста — «Алелюя». І спявалі мы яго ўсёй нашай вялізнай сям'ёй, разгавеўшыся, на першы дзень Вялікадня ў нашай хаце. Спявалі ўвесь, не тое, што ў сучасных малітоўніках — тры куплеты.

Памятаю, як пасля татавай смерці мы сабраліся ў нашай хаце ўжо прыкметна парадзелай за гэты час сям'ёй і швагра Пятро разгублена запытаў ва ўсіх нас: «А як «Алелюя» без таты спяваць?». Не змаглі без яго... Варта і цяпер мне пачуць гэты спеў — чую ў ім татаў голас.

Тыя спевы дапамаглі яму выжыць — так ён казаў. Ён ратаваўся імі ад самоты, сцюжы, ад нежадання змірыцца са сваім становішчам, ад немагчымасці на той час жыць адкрыта на сваёй зямлі. Дык і спяваў. Людзі яго не чулі. Ён спяваў Богу. In ecselsis Deo! Гаварыў з Ім у тых бясконцых літаніях, спяваў іх. Сярод сцюжы, змроку, невядомасці... Кірые, элейсон!**

Думаю цяпер пра гэта і нібы бачу, як змучаны малады мужчына, які не можа дазволіць сабе ўвайсці ў сваю хату гаспадаром, але вымушаны туляцца вакол яе, як ён... спявае калядкі... Gloria! Gloria!

Тады гэта й здарылася. Тата начаваў на гарышчы хаты, а на Чаранкі наляцелі гэтак званыя «партызаны». Было ж іх, апроч змагароў, яшчэ і такіх, што лепш з імі нідзе не сустракацца: ні ў лесе, ні ў полі, ні дома. Калі і як яны ваявалі з ворагамі, гэтага ніхто з мясцовых не чуў-не ведаў, а вось што прыйсці могуць сярод ночы да абрабаваць, напужаць да паўсмерці, а то й пазабіваць — гэта было. Вось і завіталі такія няпрошаныя госці ў Чаранкі ды не спыталі дазволу, выгналі з хлява кормніка, забілі проста ў двары, асвяжылі пад мамін роспачны плач, пагрузілі на сані дый паехалі, а маме на развітанне прыгразілі. Тата ўсё гэта чуў.

Калі нязваныя госці былі ўжо далёка, тата злез з гарышча і ўпершыню... ударыў маму ды закрычаў: «Ты па свінні галосіш? Дзяцей мусіш гадаваць, а не падліваць масла ў агонь перад гэтымі вылюдкамі! А каб яны на тваё галашэнне па табе стрэлілі?!»

...Мама з татам расказалі мне гэтую гісторыю праз шмат гадоў, калі я ўжо была дарослая і ў мяне самой ужо раслі дзеці. А можа, я і раней яе чула, ды ў маладосці ўсё ж яно неяк з большым аптымізмам успрымаецца... А пачула, калі ўжо сама была маці, і скаланулася. Гэтак жа, як і цяпер, калі пішу гэтыя радкі. Бо той стрэл быў бы не толькі па маме, але і па маіх старэйшых сёстрах — Герці і Марыі, якіх тады яшчэ не было на свеце, па мне, самай малодшай, а значыць, і па маіх дзецях...

...Сяджу на чаранкоўскім валуне, што ацалеў ад падмурка нашай хаты. Неяк у дзяцінстве мой меншы сын Вітаўт аднойчы запытаў: «Як гэта — каб мяне ды не было на свеце?» На мой асцярожлівы напамін пра тое, што ўсе мы будзем вымушаныя некалі пакінуць гэты свет, Вітак адно махнуў рукой: «Памрэм, вядома. Ведаю. Але каб не нарадзіцца? Не! Гэта немагчыма!»

Мой першы клас

У першы клас я пайшла, калі мне было пяць гадоў. Бо як было не пайсці, калі сама школа літаральна прыехала пад бок? Раней наша пачатковая школка была ў Лісіцах, за пару кіламетраў ад Гойдышава. У той жа год яна якраз пераехала ў дом дзядзькі Эдварда, татавага стрыечнага брата, які кінуў-рынуў і сваю гаспадарку, і сваю шэрую хату, у якой жыў, і свой звонкі, прасторны дом, які не паспеў дабудаваць, і з'ехаў за няблізкі свет. Ягоны недабудаваны дом застаўся стаяць насупраць нашай толькі што перавезенай з Чаранкоў хаты, а дзядзька разам з жонкай і сынам даў лататы ў Польшчу з калгаса «Рассвет», ад якога, як ён зразумеў, нічога добрага чакаць не даводзілася. Тады шмат хто з нашых мясцінаў выехаў у Польшчу. Быў на гэта дазвол уладаў. Ужо дарослая, я была бясконца ўдзячная майму тату, які не пажадаў выехаць. Дык з'ехаў дзядзька Эдвард, а калгас, вядома, не стаў раскідвацца такім кавалкам — дабудаваў ягоны дом, і цяпер у ім месціліся калгасная кантора, кабінет самога старшыні і школа, якая патрыятычна захавала сваю назву — Лісіцкая. Школа была ў Гойдышаве, а называлася Лісіцкай. Праз год яе перанеслі з дому дзядзькі Эдварда ў новы, знарок збудаваны дом, вызваліўшы месца для калгаснага клуба, у якім адбівалі абцасы ў вальсах ды польках нашы Аля з Герцяй. Школа ж так і засталася Лісіцкай ажно да таго дня, калі напрыканцы мінулага стагоддзя з яе вывезлі апошнія парты, дошкі ды пакінулі апусцелы будынак на радасць ды на захламаджванне тым, хто не меў ні кала ні двара. Але ў той час і мяне ўжо ў Гойдышаве таксама не было, і мой боль за маю школу быў вельмі кароткі, на долю тых хвілінаў, калі мы зрэдзьчас праязджалі паўз яе на машыне да нашай гэтаксама апусцелай хаты...

Але мяне занесла занадта далёка ад тагачаснага шчаслівага дня, калі на татава пытанне: «Што ж рабіць з гэтай дзеўчынёхай (чытай — са мной)» ён пачуў радасны для дзеўчынёхі адказ: «Ну што рабіць: раз ужо так хочацца ёй вучыцца — хай сабе пачне, а там будзе відаць». Як жа я была ўдзячная настаўніцы Рыце Іванаўне за гэтыя яе словы! Праўда, па сваёй наіўнасці я не звярнула ўвагі на «там будзе відаць».

Скончылася ж мая нечуваная радасць праз некалькі месяцаў горкім плачам у канаве, пры нашым плоце. Ветраным веснавым днём тая ж самая Рыта Іванаўна прыйшла да таты і сказала, што ўжо досыць маёй вучобы, бо едзе інспектар! «Пагулялі ў школу — і хопіць!» — сказала настаўніца. У той дзень я знелюбіла Рыту Іванаўну, бо, аказваецца, мы ў школу гулялі, а значыць, і ўсе мае «пяцёркі», якія я з такім гонарам прыносіла дахаты, і ўсе мае сшыткі, у якіх я, высунуўшы язык, так старанна выводзіла палачкі, кручочкі, а потым і літары ды нават словы, — усё гэта было гульнёй?!.

Таму праз год, калі я зноў пайшла ў першы клас, бо чакаць яшчэ цэлы год да майго сямігоддзя было вышэй усялякіх сілаў, я была шчаслівая, бо Рыта Іванаўна вучыла цяпер другакласнікаў, а Паліна Іванаўна — нас, першакоў. Я тады думала, што ўсе настаўніцы ў школах — Іванаўны.

Гаваркія мае гусі

Як я іх ненавідзела, гэтых мілых жоўтых істотаў, што кожнае лета спраўна вылупліваліся са сваіх шкарлупінаў, амаль адразу пачыналі азірацца на бакі ды амаль адразу ж зюзюкаць! Мама цешылася іхняму з'яўленню, а я гатовая была плакаць над сваёй горкай доляй. Не, я разумела і разумею цяпер, што ўвогуле гэта вельмі нават сімпатычныя стварэнні. Вельмі нават мілыя, калі ты бачыш іх на карцінках у інтэрнэце. Тады нават у фэйсбуку пацягнецца рука цісканаць «падабайку». Але гэта калі ты не прадчуваеш, у якіх монстраў неўзабаве ператворацца гэтыя мілыя зюзюкалы для цябе, бо менавіта табе, самай меншай, давядзецца іх пасвіць. А гэта азначае, што калі Толік прыпрэцца на сваім ровары, а следам за ім прыбяжыць Рэня і калі нават Норбэрт выйдзе з хаты, то ты не сіганеш разам з імі па вёсцы...

Пасвіць гэтых жоўтых, а праз некалькі тыдняў зеленавата-шэрых істотаў цікава нейкіх першых пяць-дзесяць хвілінаў. Калі мама іх вытрасе з кошыка і яны пачнуць няўмела куляцца ў траве. А то ўхопіцца каторы за травіну і цягне на сябе. А сілачак жа малавата, дык і распластаецца — лапы ўраскідку, выпусціць спажыву з дзюбы... Калі ж ты не хочаш, каб яны соўгаліся туды-сюды і каб табе не даводзілася часта перасоўваць услед за імі сваю посцілку пастушкі, трэба з імі размаўляць. Менавіта: не гаварыць, а размаўляць, бо гусі вельмі добрыя суразмоўцы. Пачнеш з імі зюзюкаць — і яны штосілачкі таксама ў гамонку кідаюцца: і на траву, і на піццё, і на яйка для іх пакрышанае забудуцца. Шыі павыцягваюць і штосілачкі: «Зю-зю-зю, зю-зюзю...». Мама пасмяецца з нашых размоў, а потым прыкрыкне на пастушку: «Дай ты ім паесці! Што ты іх усё займаеш!».

Ды не будзеш жа ты з імі ўвесь час гавэндзіць. Тым болей, што на посцілцы абавязкова цябе чакае чарговая кніжка. І тады, між іншым, можа падсцерагчы пастушку бяда. Два варыянты гэтай бяды: альбо зачытаешся і заснеш з кніжкай у руках, альбо можаш і не заснуць, але так зачытацца, што й не ў памяці табе пра тваю першасную місію пастушкі. А дзе там памятаць пра гусей, калі ты, напрыклад, разам з палескімі рабінзонамі прабіраешся цераз балоты, падпільноўваеш ворагаў, кумекаеш, як іх абдурыць ды вывесці на чыстую ваду. І менавіта на самым цікавым месцы цябе можа падсцерагчы небяспека ў асобе сарокі, вароны ці галкі. Каршуны таксама часам наведваліся, але мой дробны статак іх мала цікавіў. Яны ўсё больш палявалі на дарослых курэй. А яшчэ кот які мог таксама паласавацца жоўценькай гусяцінкай. Словам, ворагаў у маіх гусей, а, значыць, таксама і ў мяне хапала. І ў выніку часам добра перападала пастушцы ад мамы.

З таго часу я знелюбіла гусей ды качак. А яны, падросшы, адплочвалі мне тым жа. Па-першае, калі ў гаспадарцы ёсць гэтыя істоты, то панадворак трэба месці амаль як гарадскім дворнікам — штодня. А прапусціш, то ўжо ў мячык аніяк з вядомых прычынаў не пагуляеш на сваім жа ўласным панадворку...

А яшчэ гэтыя гусі калі вырастуць — любяць шчыпацца, заразы! Аднойчы ўзімку, калі я прыйшла са школы ды ў сянёх абтрасала снег з валёнак, адзін з гэтых зухаў з усяго лёту скочыў мне проста на плечы. А ён жа ўжо не жоўты камячок, што летам блытаецца ў траве, а белы герой з доўгай шыяй, з чырвонымі лапамі — го-го-го!.. Адно шчасце — на галаве пянькоўка была. А тут і мама на наш гвалт падаспела: схапіла гусака за шыю, выйшла з ім у двор ды я-я-як запусці-іла ў гурбу!.. А так яму й трэба!

Такія яны, мае крыўдзіцелі, гэтыя гусі… І чаму пра іх столькі песень ды вершаў складаюць? Пэўна, тыя, што складаюць, ніколі іх не пасвілі, не гадавалі, панадворак за імі не падмяталі ды на галаву яны ім не ўзляталі.

Вяселле

Вельмі гэта нават зручна — быць самай малодшай, пятай у сям'і. Вядома, да таго часу цешышся, пакуль не пачнеш заўважаць, што большасць тваіх абновак зусім ніякія і не абноўкі, а вынятыя мамай з куфра сукенкі, спадніцы ды блюзкі Ядвігі Марыі, з якіх яна вырасла. Неяк не памятаю, каб Марыя даношвала за Герцяй і Аляй… Мо таму, што яны рана выскачылі замуж і пазабіралі ўсё сваё?

А зручна таму, што Аліны і Герціны кавалеры, калі прыходзілі да нас у хату, то не з пустымі ж рукамі. Завядзёнка тады гэткая была: хлапец да дзяўчыны мусіў прыходзіць з цукеркамі. Ідзе такі мясцовы зух на вечарыну ў клуб, і калі ён збіраецца дзяўчыну карагодзіць, то ў кішэні абавязкова мусяць быць цукеркі. А калі ўжо дахаты ідзе, тут без цукерак мала каторы наважыцца пераступіць парог. Няшмат, вядома, хай сабе і сто грамаў нейкіх там карамелек, але на той час гэта было — о-го-го!

Аліных не надта памятаю кавалераў. Хіба што адзін Уладак, яе будучы муж, і хадзіў. І не памятаю, каб мяне частаваў цукеркамі — малая яшчэ зусім была. А вось Герціных то добра памятаю — трох. Вельмі я была ўпадабала Рэнюся, больш за Любаміра, бо ён неяк прынёс цэлы кулёк «Залатога ключыка». Доўга я іх смактала потым і на Герцю злавалася, бо яна чамусьці нос корчыла, калі хто Рэнюся пры ёй успамінаў. Не тое, што Петрака. Гэты каб і ніводнай цукерчыны не прынёс, то ўсё роўна мілы, мабыць, быў бы ёй. Дык і пайшла за яго замуж. Стукнула васямнаццаць — і пайшла. Я сказала б нават — пабегла.

Самы пачатак вясны быў, 4 сакавіка. А снегу той год было-о-о!.. Гурбы — упаравень з вокнамі. Я ў школу, вядома ж, не пайшла. А мой аднакласнік Колька пайшоў, але пасля ўрокаў да нас завітаў, на вяселле. Мы з ім на адной парце сядзелі. Сябравалі. Ну і прыйшоў праведаць аднакласніцу. А там і пачалося: во, яшчэ адзін шафер, Ірцы — па́ра! Нам з Колькам нават марш, памятаю, гралі. Пасадзілі на крэслы ды захмялелыя хлопцы ўгору ўзнімалі, гарманіст рэзаў марш, а ўся грамада пляскала ў ладкі. Весела было. Здымак застаўся з тае падзеі.

Праўда, для Колькі тыя гулі скончыліся зусім не весела — матчынай лупцоўкай. Але не будзем пра сумнае.

Лепш пра вясёлае. Вяселлі ж тады на маёй Глыбоччыне гулялі па тры дні: спачатку ў маладой, потым у маладога. А калі ад'язджалі ад маладой, то адразу ж забіралі і пасаг: пярыну, падушкі ў прыгожых наўлечках, дамотканыя коўдры. Памятаю, як сядзела я на ложку сярод тых падушак і не аддавала іх сватам, патрабавала выкуп. Дык і назбірала ладную жменю капеек.

А калі вяселле на конях, упрыгожаных каляровымі стужкамі ды звонкімі бомамі на хамутах, вырушыла ад нас да жаніха, дык першыя сані, на якіх маладыя сядзелі, занесла, і яны з размаху ку-у-ульнуліся ў снег! Добра яшчэ, што тады маладухі не фарбаваліся. Дык падняў Пятрок нашу Герцю, абтрос ды зноў пасадзіў на сані, далей павёз, дзе яе свякроўка са свёкрам чакалі.

Вяселлі ж тады на маёй Глыбоччыне гулялі па тры дні: спачатку ў маладой, потым у маладога. А калі ад'язджалі ад маладой, то адразу ж забіралі і пасаг

«Собор Парижской Богоматери»

Я прачытала гэтую кнігу, калі мне было-о-о… 10 гадоў. І ніякай памылкі тут няма — такая была з мяне тады чытачка. А ва ўсім вінаватая зноў жа мая старэйшая сястра Ягуся (не магу яе называць тут Марыяй — хоць плач, бо ў той час яна была для ўсіх нас толькі Ягусяй, праўда, вельмі хутка настаўнікі раскапаюць, што ў савецкіх дакументах яна Марыя, а не Ядвіга, і маёй сястры, як і ўсім нам, давядзецца прывыкаць да яшчэ аднаго яе імя). Дык Ягуся прынесла кнігу з бібліятэкі, паказала мне і неасцярожна пахвалілася, што гэта вельмі цікавая і сур'ёзная кніга, настолькі сур'ёзная, што першыя сорак старонак проста немагчыма чытаць ды штосьці ў іх зразумець. Але затое, сказала, калі яна ўсё ж адолела гэтыя сорак старонак, там пачалося такое цікавае, што й адарвацца цяжка. У мяне, мабыць, загарэліся вочы, бо Ягуся адразу ж патушыла той агонь: «Але табе чытаць яе яшчэ рана! Малая ты яшчэ!». Не памятаю, ці пярэчыла я, ці пратэставала. Хутчэй за ўсё, абурылася. Бо назаўтра, калі Ягуся пайшла ў школу (а вучылася яна тады ў Задарожскай школе, за пяць км, калі наўпрост, праз лес, і гэта зусім не тое, што дзвесце метраў да маёй Лісіцкай пачатковай), я абгледзела па ўсіх, здавалася, магчымых месцах схаваў і не знайшла загадкавай кнігі. Калі ж пачала шукаць па немагчымых, то адшукала вельмі нават хутка. У пузатым кубле з пер'ем на прымурку нашай печы. Ну і хітруха ж мая сястра! Але я аказалася ўсё ж хітрэйшай!

І пачалося чытанне. Першыя сорак старонак я, зразумелая рэч, адразу ж прапусціла і пачала чытаць ужо там, дзе скончылася апісанне знакамітай святыні, а пачаліся дыялогі. Прызнаюся, я да гэтага часу найбольш люблю чытаць кнігі, дзе шмат дыялогаў.

Але што рабіць, калі вернецца Ягуся і зловіць мяне за чытвом кніжкі, якой мне яшчэ нельга чытаць? Як аказалася, выйсце са складанага становішча заўсёды можна знайсці. І я чытала ў першай палове дня, вярнуўшыся са школы, калі мая суровая сястра яшчэ грызла навуку ў сваёй васьмігодцы. Калі ж надыходзіў час ёй вяртацца, я апускала кнігу ў пухнатае пер'е і бегла сабе на двор. А мая бедачына сястра прыходзіла са школы, потым мы ішлі з ёй збіраць ахрап'е свінням, увечары беглі па нашу карову Сівуху, потым яшчэ з гадзінку пасвілі яе па канавах, бо пасля агульнага папару (пра які мама казала: «як стол гэты папар») у нашай Сівухі былі праваленыя бакі, а пасля нашай папаскі яны хоць трохі круглелі. І толькі позна ўвечары, зрабіўшы ўрокі, Ягуся цішком (каб жа гэтая Ірка, гэта значыць, я, не ўбачыла!) даставала кнігу з кубла, чытала некалькі старонак і пачынала пазяхаць. Мама гнала нас спаць, бо «заўтра вас не дабудзішся», і мы паслухмяна ўкладваліся…

У выніку я прачытала «Собор Парижской Богоматери» раней за Ягусю. Трэба было бачыць яе твар, калі я ёй гэта абвясціла! Паверыла яна мне толькі тады, калі я дэталёва апісала ёй мой працэс чытання ды выпаліла пра Эсмеральду, Квазімоду, Феба… Прыкладна ў той жа час я чытала «Васёк Трубачоў і яго таварышы», «Атаву», «Дзяўчынка шукае бацьку», усё, што было ў калгаснай бібліятэцы з кніг Янкі Маўра. Але большай ад той асалоды, якую я зведала, чытаючы кнігу слыннага француза, бадай і не было. Забароненыя плод заўсёды салодкі? Альбо ўсё ж моц таленту? Але калі ўжо прызнавацца, то мушу адкрыць і яшчэ адну таямніцу. Я тыя першыя сорак старонак так і не прачытала… Нават тады, калі мне гэта трэба было па праграме па замежнай літаратуры ўжо ў інстытуце. А ўсё гэтая Ягуся! І навошта сказала мне тады, што яны нецікавыя?

«Дзень Канстытуцыі»

Ох, і даўся ж ён мне ў знакі, гэты дзень сталінскай канстытуцыі!.. На ўсё жыццё запомніла.

…4 снежня. Дзень канстытуцыі будзе заўтра, але паколькі гэта выхадны, то ўрачыстая вечарына прызначана ў клубе сёння. Я — дзевяцікласніца. Пасля пачатковай Лісіцкай, потым Задарожскай васьмігодкі, нарэшце — трэці этап — сярэдняя школа ў Плісе, за сем кіламетраў ад майго Гойдышава.

Пліса — колішняе мястэчка. І хоць на той час, калі я там вучылася, яно лічылася ўжо вёскай, але плішане не здаваліся — яны па-ранейшаму адчувалі сябе местачкоўцамі. І нам, хто прыходзіў у дзявяты клас з вёсак, яшчэ трэба было даказваць, што мы таксама чагосьці вартыя. А паколькі я найбольш любіла літаратуру, то й выпадала даказваць менавіта ў ёй.

Гэта заўважылі настаўніцы літаратураў — беларускай і рускай, і мне даручылі такое важнае заданне: распачаць вершам Янкі Купалы «Дзень Канстытуцыі» ўрачысты канцэрт у гонар яе ж, гэтай самай канстытуцыі. Вершы я любіла. Гэта праўда. Да канстытуцыі ж свайго стаўлення як след яшчэ не вызначыла, а таму, мабыць, і верш як след не вывучыла. Дый ці ж лёгка яго было вывучыць…

Дзень Канстытуцыі сягоння,
вялікі дзень, святочны дзень,
народ, што быў у вякі ў прыгоне
і блукаў без пуцця, як цень, —
ён ВОЛЬНЫ ГАСПАДАР СЯГОННЯ…

Гэта пачатак. Яго я памятаю і цяпер. А цалкам верш — не. Не палюбіўся ён мне, мабыць, сваім цяжкаэапамінальным складам. Я ж самаўпэўнена паспадзявалася на сваю памяць, дык і адкладвала да апошняга. А зранку 4 снежня агледзелася я, бедачына, што забылася ўзяць з дому белую блюзку і чорную спадніцу, без якіх і вечарына — не вечарына. Дык адпрасілася з апошняга ўрока, села на ровар і націснула на педалі — у Гойдышава.

Зіма ў той год выдалася нейкая дзіўная, нібыта не з тых завейных зімаў, калі снег ляжаў гурбамі пад самыя стрэхі хатаў. А ў той год, нібы цяперашняй зімою, 4 снежня я магла ехаць на ровары. Лядок, памятаю, патрэсквае, сняжок пацярушаны, але ехаць так-сяк можна. Спадзявалася па дарозе падвучыць. Мне было не прывыкаць — шмат вершаў гэтак вывучыла. Ды не разлічыла, што ехаць у снежні на ровары — зусім не тое, што ўвесну ці ўлетку. Туды і назад, усяго 14 км. У снежні агорнаць такую дарожку — якія ўжо там вершы! Ды яшчэ пра канстытуцыю!

Словам, не вывучыла. А адкрываць вечарыну трэба было. Пайшла на сцэну, нібы на той эшафот, зірнула праз шчыліну заслоны ў залу і прымлела — паўнюткая зала! У першым радзе — мясцовае начальства разам з дырэктарам ды завучам… Было чаго прымлець.

Сяброўка прапанавала падказваць. Згадзілася. Дык і выйшла на сцэну, на саменькі яе бераг, перад чырвонай плюшавай заслонай, за якой зусім побач стаяла са скамечанай паперкай сяброўка Зоя.

Пачала я бадзёра, гучна, камсамольскім голасам… І прадэкламавала тыя пяць радкоў, потым штосьці перахапіла глотку, а верная Зоя гучна так, амаль як і я, працягвала:

Смяюцца з сонцам побач людзі,
А сонца — госць штодзённы іх…

Па зале пранёсся смяшок. І зразумела, што не з вясёлых людзей, якія чамусьці побач з сонцам, быў той смяшок. Я паспрабавала паўтарыць, але Зоя не здавалася, а бадзёра так лупіла далей:

Бо што было, ўжо больш
не будзе…

Што заставалася мне рабіць? Пайшла, нібы мыла з'еўшы, са сцэны…

Распавядалі пазней, як у школьных кулуарах абмяркоўваўся мой «апалітычны» ўчынак. Адны казалі, што я проста гультайка, і гэтае меркаванне было наймякчэйшае. Другія, што я не даражу аўтарытэтам школы. І гэта ўжо сур'ёзней. Яшчэ адно меркаванне: яна ж дачка былога кулака — што вы ад яе хочаце!.. На маё шчасце, мне распавялі пра гэта значна пазней, калі я ўжо скончыла школу. Ну а пра «кулацтва» майго таты іншая будзе гаворка. Як ён любіў казаць: «Будзе новы дзень, будуць і новыя песні».

Пасля майго няўдалага дэбюту мне яшчэ доўга не даручалі чытаць на вечарынах вершаў. Выручыў Максім Горкі са сваёй «Песняй пра Сокала». Пасля працяглага перапынку мне ўсё ж асмеліліся даручыць прачытаць ягоную «Песню» на чарговай школьнай вечарыне. Сокал — не канстытуцыя 1936 года. Там я ні слоўца не забылася.

А той верш Янкі Купалы я так і не вывучыла. І цяпер у памяці маю толькі першыя пяць радкоў, якія тады сказала са сцэны. Мабыць таму, што яго, як па мне, нібы й не той Купала напісаў, якога люблю…

* Хвала! Хвала! На вышынях Богу! (лац.).
** Пане, выслухай! (лац.).

Некалькі месяцаў суму

Алесь ЗАМКОЎСКІ

***

мандарынавы новы год
праз калючыя гурбы снегу
разарваўшы людскі карагод
расхінуўшы крылы
да неба
у глухі мандарынавы сад
дзе трава супакойвае цела
дзе пяшчотай агністых прысад
птушка шчасця ў лістоце трымцела
і нікога вакол, пакуль
не захочаш сама
не паклічаш
толькі ціхі чмяліны гул
асцярожна вушы казыча...
невядома
на яве ці ў сне
адплываеш у тую краіну
дзе самотныя вусны кране
навагодні смак мандарынаў

***

Ганарлівы і спакойны,
знікну ціха ў белы дзень.
Ты з нянавісцю і болем
праклянеш мяне і цень,
што прыйшоў за мною следам
на заснежаны парог,
за якім віном і хлебам
мы вячэралі утрох.
Потым нас ужо чацвёра —
я і ты, цень твой і мой —
ноччу думалі пра мора
і глядзелі, як прыбой
лашчыць стомленыя ногі,
абдымаючы сляды
тых самотных і нямногіх,
што сядзелі ля вады.
А пасля праз шамаценне
коўдры, вуснаў, ліхтароў
я, пачуўшы голас ценю,
знік туды, адкуль пяро
з крылаў нейкай чорнай птушкі
прыляцела ў гэты зман,
што хацеў мяне загушкаць,
што хацеў мяне стрымаць.

***

за нямытай шыбай іншасвет
казка без шчаслівага пачатку
голы клён — задумлівы брунет
апранае белыя пальчаткі

стукае настойліва ў вакно
бы чакае да сябе увагі
завірухі белае віно
не спатоліць сакавіцкай смагі

поўня ад марозу і тугі
у абдымкі цяснецца да клёна
і абодвум сняцца берагі
коўдрай ахінутыя зялёнай

***

пад коўдрай адной
нябеснай
на прасціне адной
марской
мне ніколі не будзе цесна
з Табой

***

Мой голас для цябе —
Шматкроп'е.
Мой голас для цябе —
маўчанне.
Шмат намі паламана коп'яў...
Пра думкі, словы, адчуванні
мы гаварылі безліч часу.
Праз коскі, клічнікі і дужкі
не можам даць адзінай назвы
таму, чым мы з табою разам
ўжо колькі дзён
нядужым...

***

спі спакойна
нібы заплаціўшы падаткі
я цябе не крану
ані пацалункам ні словам
пад зялёнаю лямпай
на аркушы ў дробныя краткі
намалюю сляды
толькі нам зразумелае мовы
спі не бойся
не прыйдуць у госці суседзі
бо зачынены дзверы
надзейна на тры абароты
як прачнешся
на воблаку белым паедзем
і не скажам куды
і навошта
паедзем употай

а пакуль не турбуйся
я твой рамантычны ахоўнік
буду ціха сядзець
у чаканні шчаслівага ранку
што агорне шляхі
цеплынёю і ззяннем чароўным
блаславіць у дарогу
трымценнем крылатай фіранкі

***

восень без нас —
толькі некалькі месяцаў суму.
адваротная частка вясны.
успамін пра лета.
восень без нас —
празрысты стамлёны ветах.
правінцыйны праспект,
напоўнены сном і тлумам.
восень без нас
губляе сваё значэнне,
і крылы клёнаў
знікаюць у гурбах снегу...

наша восень
шукае сабе начлег
у нашых сэрцах,
напоеных блаславеннем.

***

абдымаючы дні
незлічоныя
ціха думаю ціха мару
як сплыве гэта лета
чоўнамі
як завея ўздыме чару

як засну на гарышчы
ўраніцу
і прысню як сабака грэе
левым бокам сваю
абранніцу
закаханую бель завеі

***

я памру
закажыце салют
раскладзіце стары пасьянс
і агулам гаворачы good
піце піва сівуху ці квас
цела шэрым слупом ляжыць
напамінам пра лёгкі лёс
снег навокал імжыць ды імжыць
сталагмітам сівее нос
прыйдзе час і пакліча вясну
рэкі сыдуць за межы палёў
не будзіце
я толькі засну
пад аблокамі ў форме нулёў

***

у бездані сну —
рыбы.
у рыбаў —
зіхоткія німбы
і чорныя акуляры,
каб неба было ў хмарах,
каб сонца раптоўна знікла.
у рыбаў —
моцныя іклы
і белыя лёзы-зубы.
рыбы плывуць у клубы
глядзець,
як віхляюцца клубы
і дрыгаюцца галовы.
рыбам зайздросна й нова.
рыбам хочацца танчыць,
ды мроі не перайначыць.

***

Мяжа.
Лістапад і снежань.
Два крокі —
і Новы год
папросіць півта і ежы,
нібы згаладнелы кот.
Ноч ціхая.
Знічкі подых.
Жаданне —
шукаць аднаму
да летняга ранку
броду.
Праз боль,
адзіноту,
зіму...

Вечнасць

« Заканчэнне.
Пачатак на стар 11 (5).

і паплыць па бяскрайнім моры неба
у белы свет:
куды вочы глядзяць,
куды вецер нясе
куды лёс завядзе
але — нідзе больш не спыніцца
нікому не быць нечым абавязаным
нікога не любіць і не чакаць любові ад кагосьці
забыць пра каханне і пра каханую
плысці ды плысці —
ляжаць на хмарцы, як на ложку (не — як на лузе!)
закінуўшы нага на нагу, паклаўшы рукі пад галаву
заплюшчыўшы вочы
і думаць: я адзін гэтакі разумны
ці нехта плыве і на верхняй хмарцы?

4.
я таксама некалі сеў у човен і пераплыў тое возера
я таксама некалі прыйшоў у гэты горад з той вёскі
і гэта менавіта я гляджу цяпер на хмаркі з вакна хмарачоса
і зайздрошчу не ім, хмаркам, а тым
хто адважваецца вярнуцца ў сваю вёску на могілкі да сваіх родных і блізкіх, да маці і бацькі
да тых, з кім некалі пачынаў жыццё
і ад каго сплыў у горад

прыйдзе час, а ён абавязкова прыйдзе, —
і горад злучыцца з тою вёскай
праглыне яе і не заўважыць нават —
так бывала
ў гэтым краі, у гэтым свеце ўжо
шмат разоў
і назва вёскі ў лепшым выпадку зробіцца
назвай мікрараёна
паступова на месцы хатаў,
што былі адна на сям'ю
з'явяцца шматпавярховікі —
цэлая вёска ў адным доме —
такія ж хмарачосы, у адным з якіх жыву я
а праз возера паўстане доўгі мост
па ім пяройдуць у горад апошнія вяскоўцы
а драўляныя чоўны, непатрэбныя нікому,
згніюць на беразе возера
бо іх заменяць металічныя лодкі
якія не будуць перавозіць людзей
а толькі задавольваць рыбацкія жарсці
новых жыхароў, што наедуць у горад —
былую вёску

яшчэ праз дваццаць гадоў
не стане вясковых могілак — іх знясуць
бо хмарачосы патрабуюць новых
і новых плошчаў
і на месцы могілак таксама
паўстануць дамы
у іх будуць жыць прыгожыя,
разумныя людзі
якія падчас дэпрэсіяў —
а дэпрэсіі тут заўсёдныя, як дым —
будуць хапаць нажы ці іншую «халодную»
ды «гарачую» зброю
каб абараніць сваю тэрыторыю
якую не змаглі абараніць
ад наступу горада
і гінуць, гінуць, гінуць...
не ўсведамляючы, чаму, навошта і адкуль
у гэтым горадзе бяруцца раптам
самагубцы

5.
а вясковыя могілкі? што могілкі...
ці трэба шкадаваць іх, калі —
уся Зямля нашая суцэльныя могілкі
і ўжо даўно варта пачынаць думаць
што радзіма нашая не тая вёсачка
і зусім не той горад
а планета....
планета Зямля
і няма на ёй
ні іудзея, ні эліна
ні беларуса, ні ліцвіна
а ёсць проста чалавекі
проста людзі
родныя і чужыя
розныя знешне, але аднолькавыя ўнутры
незалежна ад колеру скуры
і разрэзу вачэй
і ў кожнага з іх была некалі вёсачка
на беразе возера ці ракі
і быў горад, які забіраў людзей
і былі хмаркі, якім яны зайздросцілі
і ёсць адна на ўсіх будучыня —
вярнуцца ў планету Зямля
каб блукаць разам з ёй між зор
і шкадаваць толькі аб адным
што позна зразумелі гэта...

бо
урэшце рэшт
усё зарасце травой
і нават птушкі будуць тут
маўчаць бы намаляваныя.

Няма нічога дзіўнага ў тым, што вырас ён выдатным выдумшчыкам, высакакласным фантазёрам. Хоць некаторыя, асабліва крыўдлівыя, называлі яго прайдзісветам і брахуном. Яго любілі дзяўчаты і не любілі міліцыянты

Фата-маргана

Анатоль САНАЦЕНКА

Грыша Савельеў быў памаўзлівым дзіцем. Да гэтага часу памятаю (а прайшло ўжо трыццаць гадоў) свіст папругі, якой у выхаваўчых мэтах карыстаўся яго бацька, — кіроўца-дальнабойнік, змрочны, каротканогі мужчына з вечным пахам мазуту, якім набрыняла яго рыпучая скураная куртка.

Сям'я Грышы жыла над намі, дом быў панэльны, сцены, пліты перакрыцця — тонкія, як папера. Гукі ўваходзілі ў кватэру насуперак нашай волі. Можна сказаць, Савельевы жылі разам з намі, як і тыя шустрыя рудыя прусакі, што і ў будні, і ў святы прыбягалі да нас — ад іх.

І наслухаліся мы ўсякага. І сталі міжвольнымі сведкамі іх хатніх драм і камедый, галоўным героем якіх нязменна быў, вядома, сябар майго дзяцінства — Грышка.

Думаю, што менавіта тады, вымушана праслухоўваючы майстар-клас яго бацькі па абсцэннай лексіцы, і зацікавіўся я прафесійнай філалогіяй і стаў яе вывучаць, што вызначыла маю долю, стала маім лёсам...

Але гэта было потым. Пакуль жа я быў дзіцем і — сведкам жыцця Грышы Савельева.

Думаецца, дзяцінства Грышы было шэрым, сумным часам (калі не лічыць, вядома, скандалы, перыядычны мардабой і крыкі бацькоў), без усялякага, так бы мовіць, боства і натхнення.

Пасрэднае такое савецкае дзяцінства, якое Грышка прыхарошваў сабе рознымі выдумкамі і байкамі. Часамі — даволі небяспечнымі, паколькі ў сваіх «фантазізмах» мой юны сябар быў зусім нястрымным. Зусім.

Не раз, не раз лупцавалі яго за рознакаліберныя выдумкі.

Памятаю, як падлеткам, гадоў у дванаццаць, цягнуў я яго — ён у той час шморгаў разбітым носам і пускаў чырвоныя бурбалкі — з двара ў наш пад'езд. І як ён, трымаючыся за маё плячо, паказваў у цемру вуліцы непрыстойную канфігурацыю з пальцаў і, спатыкаючыся ў словах, ледзьве варушачы азызлым языком і разбітымі вуснамі, пагрозліва казаў камусьці: «У-у-у! Вы яшчэ пра мяне даведаецеся!».

(У той раз яму дасталося за ілжывае паведамленне аб любоўнай сувязі нашых суседзяў).

Бацька Грышкі, ведаючы яго звычкі, у гэты дваравы выхаваўчы працэс — да пары да часу — не ўмешваўся. «Заслужыў!» — казаў ён у такіх выпадках і падліваў сабе «беленькай».

Іншым разам вялікаўзроставыя «адарві-кату-хвост», мачо Мцэнскага, гэта значыць — нашага, павета, лідэр раённай групоўкі, вельмі хутка туп-туптупаў у сваіх скінхэдаўскіх берцах па ўсім праспекце Леніна за Грышкам (які між тым уцякаў нашмат лепш,чым заяц), — з хрыплым лямантам: «Павешу, курва!..». А таксама — з яшчэ такімі ж фразеалагічнымі абаротамі — устойлівымі, не зусім устойлівымі і — прыдуманымі ім на хаду, якія немагчыма, немагчыма прывесці тут...

Аказалася, Грышка, ад няма чаго рабіць, распавёў у цеснай, як пятля, кампаніі аб тым, што наш мачо і без пяці хвілін «аўтарытэт», так бы мовіць, нетрадыцыйна арыентаваны.

Не ведаю, як майго сябра Грышку тады не прыбілі. Здавалася, ён як ніколі быў блізкі да гэтага...

Праўда, пагаворвалі, што Савельеў-старэйшы, змрочны каржакаваты мужчына з пахам мазуту, і сам быў у юнацтве той яшчэ мэн. Маўляў, засталіся «сувязі»; ён нібыта выйшаў на самы «зладзейскі» верх; адкупіўся, дамовіўся, ці што іншае...

Мне — асабіста — гэта невядома. Памятаю толькі, што пасля той гісторыі Грышка доўга нікому не трапляўся на вочы...

А з'явіўшыся, «даверна» распавёў мне, што быў выкрадзены іншапланецянамі і ўвесь гэты час правёў на іх караблі.

Вось так! Былі яшчэ і іншыя падобныя байкі: пра часавую шчыліну, у якую ён, нібыта, выпадкова праваліўся; пра тое, як на рыбалцы на возеры перад ім раптоўна паўстаў град Кіцеж мясцовай вытворчасці (плод савецкага выхавання Грышкі) — і званы звінелі, вітаючы Грышку...

Вось і яшчэ адзін успамін з тых гадоў: раён абкладзены, за 13-гадовым Грышкам палюе ўся мясцовая міліцыя, на чале з мясістым, чырванашчокім падпалкоўнікам — крыклівым Пятром Іванавічам, — каб «дапытаць з прыхільнасцю»: ці не ім, выпадкова, было пакладзена на рэйкі мясцовай чыгункі (накірунку СССР — камунізм) каля кілаграма цвікоў-«сотак»?

Ім, ім. І — не выпадкова. Пра гэта я даведаўся шмат пазней — ад самога Грышы.

А тады яго не знайшлі — адседзеўся ў бабулі ў вёсцы і, як ні ў чым ні бывала, заявіўся першага верасня — проста ў школу...

Выразна памятаю, што часам мне і самому хацелася, так бы мовіць, уласнымі рукамі... не зважаючы на асобы... прыкласціся. Добра так прыкласціся, шчыра... Бо мой дваровы сябар часам быў сапраўды занадта невыносным чалавекам. Не-вы-но-сным!

Не раз і не два, з ягонай ласкі, мне даводзілася не толькі апраўдвацца, але і — адмахвацца ад дваровай шпаны; мець цяжкія, як чыгун, гутаркі з бацькамі і настаўнікамі... Прычым у кожным з гэтых выпадкаў я быў зусім ні пры чым...

Так вось і прайшло дзяцінства нашага Грышкі. Якога — на пятнаццатым годзе легендарнага цяпер ужо яго жыцця — на вуліцы пачалі праводзіць грубаватай прымаўкай: «Грышка, ні дна табе, ні пакрышкі»... І няма нічога дзіўнага ў тым, што вырас ён выдатным выдумшчыкам, высакакласным фантазёрам. Хоць некаторыя, асабліва крыўдлівыя, называлі яго прайдзісветам і брахуном.

Яго любілі дзяўчаты і не любілі міліцыянты. Дзяўчаты, выяўляючы на сабе (не адразу, не адразу!), на сваіх цудоўных вушках, чарговую порцыю спагецці, яму даравалі (быў час дэфіцыту: як на спагеці, так і на «арыгінальных» людзей).

Міліцыянты — не, не любілі яго, мякка кажучы. І — зусім, зусім не выбачалі. Не маглі яны, міліцыянты, дараваць «Рыгору Міхайлавічу» таго, што — перыядычна — ім даводзілася шукаць неіснуючыя трупы (змяняючы голас, ён тэлефанаваў у пастарунак з вулічнага тэлефона). Ці — «размініраваць» падазроныя скруткі, якія ён (як яны небеспадстаўна падазравалі) — пакідаў то там, то сям: на вакзалах, у парках, у дзяржаўных савецкіх установах...

Вось толькі некаторыя факты... Два ці тры разы ў тэатры драмы і камедыі спынялі спектакль, каб праверыць папяровы пакет, перацяты аборкай, які драматычна і ўрачыста ляжыць на першым шэрагу, з надпісам (выразаныя з газеты «Праўда» друкаваныя літары): «Бомба (напісанаму —верыць!)»... Бясконцае мноства разоў эвакуіравалі школы і розныя канторы...

Асаблівае яго дасягненне — эвакуацыя ўсяго гарвыканкама, пад нецэнзурную лаянку (філалогія, спадары, філалогія!) яго старшыні. Які, як распавядалі потым, у той час намерыўся добранька выпіць і закусіць — у сваім пакоі, што быў ззаду кабінета (адзначаючы свой «фінансавы» ўчынак, які «прадбачліва» мае асобны артыкул у крымінальным кодэксе)...

У той дзень у калідоры гарвыканкама быў знойдзены скрутак з ганарлівым «газетным» надпісам «Бомба для камуністаў». І хоць усім было ўжо зразумела, што ніякай бомбы там няма, што гэта, мабыць, зноў Грыша дурэе, — адпаведныя службы ўсё ж такі вырашылі папрасіць усіх пакінуць будынак. Ад граху і камунізму далей.

Аднак за руку Грышку так і не схапілі. Ні разу! А сам ён, зразумела, не прызнаваўся.

У васямнаццаць гадоў у яго хадзе і звычках здарыліся драматычныя змены: скочыў з другога паверха з парасонам (ужо не памятаю, што ён там разыгрываў), сур'ёзна пашкодзіў ногі... Стаў хадзіць «качкай», у раскірачку. А ўсім распавядаў, што гэта ён скокнуў з парашутам — з самалёта ДТСААФ, — але парашут не раскрыўся; прыйшлося, маўляў, прызямляцца на ногі.

Пасля гэтага выпадку ён неяк прыціх на час... Гэта значыць — нікога не мініраваў.

Потым я паехаў вучыцца ў іншы горад. Даходзілі адрывістыя чуткі пра новыя штукарствы Грышкі...

У большасці яны былі звязаны з жаночым полам. Быццам бы, знаёмячыся з дзяўчатамі, ён прадстаўляўся ім то агентам заходніх спецслужбаў (а ўжо быў час «перабудовы»), то — афіцэрам мясцовых, такіх жа. «Вербаваў» іх. З дапамогай Венеры, Афрадыты й іншых язычніцкіх багоў. У выніку дзесьці здараліся дзеці, дзесьці — аборты...

Прайшло некалькі гадоў. Я вярнуўся ў мой горад, знаёмы да слёз (прычым слёз рознага кшталту, у асноўным, — ад смеху).

Грыша таксама яшчэ быў тут. Ён ужо дасягнуў новага ўзроўню ў сваіх выдумках і «пераўвасабленнях».

Заняўся «бізнэсам» (а час, паўтараем, ужо быў іншы, «перабудовачны»). Кажуць, ён браў тавар на рэалізацыю — і не вяртаў. Ні тавару, ні грошай. Закрываў фірму — і бывай!.. Тое ж самае — з банкаўскімі крэдытамі і з пазычанымі яму грашыма...

Яго лавілі, вывозілі ў лес; «я пажартаваў, пажартаваў» — звыкла запэўніваў Грыша і толькі пасля гэтага вяртаў — «тое, што засталося».

А потым — зноў браў, зноў закрываў і адкрываў свае фірмы, прыкідваючыся то банкрутам, то птушкай-феніксам мясцовага бізнэсу...

Доўга так, вядома, працягвацца не магло. Яго — ці пасадзілі б, ці — сапраўды — прыстукнулі б дзе-небудзь: бо часы наступілі жорсткія. Нежартоўныя часы!

Мабыць, таму Грыша і задумаў свае апошнія ўцёкі, сваё апошняе знікненне.

Распавядаюць, ён адкрыў — на пашпарты розных людзей — адразу некалькі прыватных прадпрыемстваў, набраў крэдытаў, тавараў... Як ніколі шмат. І — знік.

У яго пакоі была знойдзена няўцямная запіска: «Я сыходжу... у іншы, лепшы свет... Просьба — не шукаць... Яшчэ сустрэнемся!..»

Для мяне дагэтуль застаецца загадкай, як ён здолеў пракруціць гэты свой апошні фокус, гэты фарс...

Не думаць жа, насамрэч, што ён сапраўды здолеў знікнуць, сыйсці ў адзін з уяўных, мройных светаў...

І што гэта значыць — «я сыходжу»; і чаму нельга шукаць; і калі і дзе сустрэнемся —незразумела...

Вышук усё ж быў абвешчаны. Але нічога добрага ён не даў. Праз два тыдні ў рацэ вылавілі тапельца падобных параметраў; усе чамусьці вырашылі, што гэта і ёсць наш няшчасны Грыша...

Ад тых падзей прайшло ўжо дваццаць гадоў. Але да гэтага часу яшчэ трапляюцца мне людзі (ім я давяраю), якія распавядаюць: нібыта бачылі яго — ладна ўжо пастарэлага і пакоцанага лёсам — у розных месцах.

Хтосьці — у Аўстраліі, хтосьці — у Ізраілі, хтосьці — у Нямеччыне; у Польшчы, Нарвегіі, Галандыі...

Бачаць яго час ад часу і ў Тамбоўскай вобласці, і ў Казахстане, і ва Ўкраіне... Быццам бы хтосьці нават размаўляў з ім, задаваў пытанні...

Чорт цябе раздзяры, Грыша, гэта ты?!.

«...Натуральны, як лінія небасхілу»

Два фрагменты з архіўнай аповесці пра Максіма Танка

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Марыін ліст

5 лютага 1931 года ў Тчэве польская паліцыя арыштавала Браніслава Тарашкевіча, і ў паперах арыштаванага сярод шматлікіх запісаў быў знойдзены і запіс пра маладога Максіма Танка: «Скурко — смелы хлопец, вучань беларускай гімназіі, адзін раз ездзіў у Слонімскі павет, дзе жыве брат Дварчаніна...»

Вядома, карныя органы звярнулі ўвагу на гэтыя радкі і пад час судовых працэсаў над паэтам яго абвінавачвалі і ў тым, што ён быў кур'ерам і па загадзе Б. Тарашкевіча развозіў па Заходняй Беларусі забароненую літаратуру.

Тое, што ў згаданых паперах паэт быў пазначаны проста як «Скурко» (толькі прозвішча без імя і адраса), дало яму добрую магчымасць аднекваца перад следствам — маўляў, Скуркоў (і хлопцаў, і дзяўчат!) у Беларусі вельмі шмат, і гэта не я быў памочнікам у арыштаванага палітыка, а нехта іншы...

Трэба сказаць, што Б. Тарашкевіч іншы раз натаваў не толькі імёны і прозвішчы сваіх маладых актывістаў — адрасы таксама.

Вядома, для паліцыі такія падрабязныя нататкі з'явіліся неверагодна-каштоўным падарункам, і гэта, на жаль, значыла, што для некаторых заходнебеларускіх юнакоў і дзяўчат запісы лідара «Грамады» абярнуліся вялікай бядой.

Вось толькі адзін яскравы прыклад:

«Пісьмо ў рэдакцыю[1].

Паважаны гр. Рэдактар!

Гэтым прашу Вас не адмовіць надрукаваць у Вашай газэце наступнае:

Будучы па паходжанью беларускай і атрымаўшы выхаваньне ў Віленскай Беларускай Гімназіі, я ўсю сваю працу была гатовай аддаць на карысьць Краю і беларускага народу. Апошнія тры гады я займала дзяржаўную пасаду, працуючы на пошце ў Вільні <...>

Працуючы на ўрадавай пасадзе, я абсалютна не адчувала ніякіх рэпрэсыяў з боку кіраўніцтва і, як гэта ня дзіўна, рэпрэсыі гэтыя былі выкліканы, дзякуючы палітычнай працы некаторых бел. дзеячоў, карысьць якое для беларускае справы зьяўляецца вельмі сумлійнай. 13 лютага г.г.[2] пасьля рэвізыі ў маім памешканьні, паміма таго, што абсалютна нічога ня знойдзена, затрымана мяне ў арышце аж да 16 лютага г.г., а дзеля таго, што я не зьявілася да працы ў працягу двух дзён, — на аснове службовых рэгулямінаў — была звольнена з пасады. Цяпер асталася бяз усякіх матэрыяльных сродкаў. Здарылася гэта толькі таму, што п. Тарашкевічу, як відаць для нейкіх яго палітычных мэтаў, аказалася патрэбным і маё прозьвішча з адрасам, якое, як кажуць, было знойдзена ў яго партфэлі пры арышце ў Тчэве. Аднак сьледзтва не знайшло нічога кампрымітуючага процій мяне, і я магла быць у хуткім часе зусім рэабілітавана, каб не наступны факт: у паперах нейкае п. Скуркі, якой абсалютна ня ведаю, ізноў было знойдзена маё прозьвішча.

Рашуча пратэстую процій правакацыйнага ўжывання з боку каго-б то ня было ў сваіх «сьпісках» без маёй згоды ня ведама для якой мэты майго прозьвішча і адрасу <...>

З пашанай М. Мамчыць[3].

Вільня, 23 красавіка 1931 г.»

Імя М. Мамчыц сапраўды сустракаецца ў блакнотных нататках Б. Тарашкевіча, якія былі старанна апрацаваны дэфензівай.

На 3-й старонцы пратакола агляду, складзенага паводле зместу гэтых нататак судовым следчым Язэпам Булгакам, можна двойчы прачытаць адзін і той жа радок: «У Вільні, Філарэцкая, 18, Марыя Мамчыц...»

Пані Скурко ці проста Скурчанка, якую згадвае ў сваім лісце Марыя Мамчыц, таксама фігуруе ў запісах Б. Тарашкевіча — і ўпамінаецца яна лідарам «Грамады» не два разы, а значна больш.

На 12-й старонцы можна даведацца, што клікаць яе таксама ж Марыя і што яна з'яўляецца студэнткай (мяркую, Віленскага ўніверсітэта), вывучае матэматыку на 3-м курсе.

А на 15-й старонцы пратакола ўжо адзначана, што студэнтка Скурчанка ў ліку іншых студэнтаў узята пад варту; думаецца, паліцыя тады і знайшла ў яе паперах згадку пра Марыю Мамчыц.

Як бачна, становішча было вельмі драматычнае.

Марыя Мамчыц (проста шкада яе!) спазналася з бядою, на некалькі дзён апынулася ў казённым доме, страціла працу, — «...асталася бяз усякіх матэрыяльных сродкаў...»

Яе ліст — крык душы!

У сваёй бядзе яна абвінавачвала лідара «Грамады» і з ім звязаную студэнтку, і, спачуваючы Марыі Мамчыц, былой працаўніцы Віленскай пошты, выхаванцы беларускай гімназіі, даводзіцца толькі пашкадаваць, што Б. Тарашкевіч і не падумаў нават хоць бы як зашыфраваць імёны і адрасы сваіх выканаўцаў.

Б. Тарашкевіча затрымалі, як вышэй адзначана, 5 лютага 1931 года, і ўжо праз тыдзень, 13 лютага, была забрана (і, трэба думаць, не толькі яна адна!) Марыя Мамчыц — яе арыштавалі яшчэ задоўга да таго, як запісамі неабачлівага нашага палітыка заняўся следчы Язэп Булгак, які перш за ўсё падкрэсліваў у гэтых злашчасных занатоўках — прозвішчы і адрасы.

Не чакаючы перакладу нататак Б. Тарашкевіча, як і не чакаючы вынікаў працы следчага Я. Булгака, паліцыя і па-беларуску расчытала тое, што трэ было расчытаць.

А следчы гарбеў над канфіскаванымі блакнотамі з 1-га і па 23 красавіка таго ж 1931 года — і менавіта 23 красавіка якраз і выйшаў «Беларускі Звон» з Марыіным пісьмом...

Здаецца, у гэтай драме ўсё ясна, але паўстаюць пытанні: «Ці сама Марыя Мамчыц напісала ліст у газету? А мо яе прымусіла гэта зрабіць дэфензіва?»

Мяркуючы па стылі, магчыма, нехта (хто не любіў Б. Тарашкевіча!) палітычна адрэдагаваў пісьмо, бо кідаецца ў вочы зусім «недзявочы» пафас публікацыі, асабліва яе канчатковы вынік: праца лідара «Грамады» і яму падобных не толькі не карысная, але і шкодная для беларускага народа!

Праясню гэтую думку: шкодная (на думку аўтаркі ці аўтараў?!) перш за ўсё таму, што Б. Тарашкевіч не йшоў на кампрамісы з уладай.

І тут зусім невыпадковым з'яўляецца тое, што выступленне Марыі Мамчыц надрукавана ў «Беларускім звоне» — рупары Цэнтрасаюза, структуры, якая якраз і спрабавала наладзіць супрацоўніцтва з Пілсудскім.

А яшчэ пытанні могуць быць і такія:

«Ці сапраўды М. Мамчыц вяла супольную працу з Б. Тарашкевічам? А мо і напраўду без яе згоды прозвішча Марыі было правакацыйна скарыстана, а сама яна з лідарам «Грамады» нават і знаёмай не была?!»

Адносна правакацый скажу: так, Б. Тарашкевіч быў неабачлівы, часам да ўласнай згубы неасцярожным, аднак жа правакацыямі не займаўся; беларускія гімназісты яго любілі і самаахвярна яму дапамагалі.

Думаю, што і паштовая працаўніца Марыя Мамчыц уступіла ў небяспечную палітычную работу па сваёй волі, зе ніхто не прымушаў, яна ж «...усю сваю працу была гатовай аддаць на карысьць Краю і беларускаму народу...»

Аднак бяда перавысіла яе сілы, таму і ўзнік ён — адчайны ліст у «Беларускім звоне».

Зноў скажу: вельмі шкада дзяўчыну, і не схаваю прыкрай незадаволенасці палітыкамі: падстаўляючы свой лоб, не губіце пры гэтым чужыя душы...

«Пясьняр вастрогу»

Словазлучэнне ўзята ў двукоссе не мной — такую атэстацыю паэт займеў ад свайго непрыяцеля Макара Краўцова (Касцевіча), які часам выступаў пад псеўданімам «Не-стары».

У сваім допісе-рэцэнзіі «З выдавецкай нівы» (газета «Родны край», № 4 (92), Вільня, 11 красавіка 1936 г.) «Не-стары» раскрытыкаваў Максіма Танка як творцу — ён, маўляў, не валодае ні граматыкай, ні беларускай мовай, ні рытмікай і сыпле сваёй «паэзіяй», як з мяшка.

Вядома ж, такое, мякка кажучы, недаліκатнае выступленне зачапіла самалюбства маладога песняра, і ён тут жа адказаў «Не-старому» вершам «Крытык» (газета «Наша Воля», № 7 (8), Вільня, 2 траўня 1936 г.), эпіграфам да якога ўзяў радкі з непрыхільнай рэцэнзіі: «...дык здаецца, гэта ўжо ясна для кожнай вёскі...»:

Як толькі падняўся наш крытык
з калыскі,
хадзіці на задніх ён лапках пачаў,
няблага вылізваў панскія міскі
і косьці індычак з стала абгрызаў.

Падросшы, ён к людзям
пачаў прыглядацца
(ён сэрцам і носам круціў,
як хвастом),
навучыўся ён хутка кусаць,
агрызацца,
хадзіці з маленькім ад кляпай
значком.

Няраз яго гладзіла псярня
па твары,
таму, што кусацца ўмеў
найніжэй, —
бліщчэў яго весела нос самаварам,
і поўная міска ляжала касьцей.

Памрэ, — пахаваюць. Засыпаць
паможам.
Усе вершаплёты прыйдзём
грамадой
і оду, як конскую скабу, паложым,
каб меў ён што грызці
і там пад зямлёй.

М. Краўцоў, крытыкуючы, заставаўся ўсё-ткі ў межах этыкі — Максім жа Танк, як бачна, гэтыя межы пераступіў.

Паводле паэта, ягоны крытык — сабачка, які перад панамі ходзіць на задніх лапках і мае то адзінкавыя «...косьці індычак...», а то нават і поўную міску касцей.

Відавочны намёк на пашпартнае найменне М. Краўцова — Касцевіч!

А яшчэ гэты крытык носіць пад штрыфлем (кляпай) маленькі значок — то-бок, з'яўляецца агентам дэфензівы!

Словам, адказ Максіма Танка выйшаў непрыгожы, нават вельмі непрыгожы, бо не быў патрыёт Беларусі М. Краўцоў сакрэтным супрацоўнікам польскай палітычнай паліцыі!

Што й казаць, пакрыўджаны аўтар верша ў сваім несамавітым вузкапартыйным пафасе хапіў цераз край!

За падобнае, дарэчы, выклікаюць на дуэль, і М. Краўцоў мог бы накіраваць Максіму Танку і картэль, бо меў схільнасць да дуэлей.

Аднойчы ж клікаў на двубой самога Анатона Луцкевіча!

«Грамадзяніну Антону Луцкевічу.

Мы, ніжэй падпісаные, упаважнены Грамадз. [яніпам. — Л. Д.-М.] Макарам Косьцевічэм перадаць Вам яго вызаў на паядынак за зьнявагу, зробленаю яму Вамі ўчора ўвечары 25-III-22.

Дзеля гэтага просім Вас сёньня 26-III-22 а 7 гадз. увечары прыслаць сваіх секундантаў у Бел. Муз. Др. Гурток[4] (Біскупская 12) для перагавораў.

Палк.[оўнік] Канапацкі,
В. Більдзюкевіч.
26-III-22,
Вільня,
1 гадзіна папалудні» (LCVA F. 281, Ap. 2, B. 32, L. 67).

Такое вось трывожнае пасланне Антону Луцкевічу — тварцу нашай нацыянальнай дзяржаўнасці, падпісанае беларускім вайскоўцам Гасанам Канапацкім і нейкім В. Більдзюкевічам (у 1920-я гады на віленскім грунце быў вядомы кааператар і эканаміст Адам Більдзюкевіч).

Гэтыя людзі выступілі пасярэднікамі М. Краўцова.

Дык што здарылася «...учора ўвечары 25-III-22...»?

Заўважу, здарылася не ў будзень, а 25 сакавіка — на святкаванні чатырох угодкаў абвяшчэння незалежнасці Беларусі!

Гэта, безумоўна, тэма асобнага твора, таму, не паглыбляючыся ў яе, коратка скажу: тады, за святочным сталом, гарачы М. Краўцоў з намерам папракнуў А. Луцкевіча, што той упачатку 1919 года на Парыжскую мірную канферэнцыю збіраўся ехаць з літоўскім пашпартам.

Як, маўляў, кіраўнік беларускай дэлегацыі (ён жа кіраўнік беларускага ўрада!) мог пайсці на такое?!

М. Краўцоў знарок маленькую праўду прысыпаў вялікай няпраўдай, бо А. Луцкевіч, просячы літоўскі пашпарт, усё-ткі прыехаў у Парыж з іншым дакументам — не літоўскім.

Успыхнула спрэчка, падобная на сварку.

Баронячы сябе, А. Луцкевіч нагадаў М. Краўцову, як ён 24 сакавіка 1918 года ўсё яшчэ вагаўся: галасаваць за незалежнасць Беларусі ці не галасаваць...

Такая была прычына той дуэлі, якая, дзякаваць Богу, не адбылася, і не адбылася, мусіць, таму, што А. Луцкевіч пільнаваўся саслоўных правілаў (шляхціц не павінен прымаць выклік мужыка!), таму М. Краўцоў ягоных секундантаў так і не дачакаўся.

Не завяршылася паядынкам і сварка М. Краўцова з Максімам Танкам, аўтар публікацыі «З выдавецкай нівы» стрымаў сябе, што таксама добра.

Пэўна, «Не-стары» палічыў, што ён, чалавек з вайсковым вопытам, не павінен страляць у паэта, які не служыў у арміі.

---

1. Газета «Беларускі Звон», № 9, Вільня, 23 красавіка 1931 г., с. 4; правапіс захаваны.
2. Гаворка тут пра 1931 год.
3. Мусіць, прозвішча надрукавана ў газеце з памылкай, бо па-беларуску трэба ўсё ж пісаць без мяккага знака — Мамчыц.
4. Маецца на ўвазе Беларускі Музычна-Драматычны Гурток у Вільні.

Кнігіня ў крышталёвым садзе

Абсалютная свабода ад умоўнасцяў — такая рэдкая з'ява, што сутыкаючыся з ёю, бянтэжышся. Кацярына Лях (Радыё Свабода) піша пра зборнік Людкі Сільновай (серыя Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка»).

«Горад Мілаград» — апафеоз унутранай разняволенасці, якая выліваецца ў неапісальным захапленні жыццём. Між радкоў чытаеш яшчэ й абыякавасць аўтаркі да меркаванняў занудлівых крытыкаў. Нават чытач тут — элемент неабавязковы. Песня нарадзілася — і ўсё на тым. Нехта пачуў? Добра. Пры тым, што гэта добра не аўтарцы, а таму, хто пачуў. Ёй і так хораша.

Гэта кніга, у якой першасныя не вершы, а сам аўтар, унікальнае светабачанне.

Вядома: мастака ад рамесніка-пачаткоўца адрознівае ступень разняволенасці. Ёсць такія творы, дзе ўсё роўна і гладка. Радкі падагнаныя, рыфмы дакладныя. Пад шкло і любавацца. Праўда, любавацца чамусь не хочацца. Бо ёсць у няправільнасці (умоўнай, вядома, бо што такое правільна?) нешта ад таямніцы сусвету. Радкі, «быццам гук вандроўнай ліры, лёгкі, як уздых зямлі».

Дзіця танцуе так, быццам ніхто яго не бачыць. Людка Сільнова гэтаксама высноўвае паэзію. Яе дзіцячасць паўстае дзяцінствам чалавецтва, яго светлай парой, калі ўсё было цудам, калі кожны, без пасрэдніцтва «спецыяліста», мог размаўляць з Найвышэйшым (няважна — чым менавіта), дзе кожны быў шаман і творца. Незакаснелы погляд на свет зачароўвае і нават трошку палохае, бо ты выходзіш за межы лагічнай сувымернасці рэчаў, мусіш давяраць інтуіцыі, ісці наўслеп, арыентуючыся адно на голас аўтара.

Падганяць вершы Людкі Сільновай пад адну характарыстыку — значыць паводзіцца несумленна. Альбомныя накіды і баладныя стылізацыі, оды пабытавым радасцям і лірычныя шчырасці, жаночыя споведы побач з міфамі ды казкамі — здавалася б, дэструктыўная для зборніка сумесь. І ўсё ж суседства такіх твораў больш чым гарманічнае: яны вырастаюць з аднаго міфатворчага кораню.

Міфалагічнае мысленне Людкі Сільновай — з'ява ўнікальная. Зазвычай аўтар, які прагне казкі, вяртаецца ў мінуўшчыну, адпрэчвае выгоды сённяшняга часу на карысць цудам сівой даўніны. Людка Сільнова перавярнула звыклую схему дагары нагамі: без вяртання ў старадаўні час перакройвае сучаснасць. Сённяшні Менск робіцца такім жа загадкавым, як суворыя замкі сярэднявечча, як ваўчыная Вільня, як велічны Полацак часоў нараджэння княства. Вокладка дае ўяўленне пра Мілаград як пра горад міфічны, фэнтэзійны. Змест раскрывае адваротнае: Мілаград — сучасны горад, убачаны вачыма чалавека па-за часам.

Так, гэта кніга пра наш час, напісаная госцяй з мінуўшчыны (ці іншай планеты?). Так мерказаць пра аўтарку дазваляе яе адмысловы светапогляд. Казачнасць — але не інфантыльнасць, што прыводзіць да эскапізму. Жыццё ў сваім міфалагізаваным вымярэнні для аўтаркі не эскапізм, а цалкам натуральная рэч. Што само па сабе — фантастыка.

Усведамленьне такога дзіва адварочвае ўсякае жаданне разважаць пра літаратурныя якасці зборніка і абстрактны мастацкі ўзровень. Зразумела, у любым зборніку любога аўтара, без выключэнняў, будуць творы-вяршыні і прахадныя тэксты.

Мяне цікавіць іншае. Чаму так узрушваюць гэтыя вершы, часам камічныя, часам узвышаныя, часам амаль дзіцячыя? І, здаецца, справа вось у чым. Большасць паэтаў (вызначэнне ўмоўнае і ўзятае дзеля зручнасці), выбітных, геніяльных, вытанчаных, а з імі — натоўп эпігонаў, глядзіць на свет з аднаго ракурсу ці хоць бы прыкладна на адным узроўні. Яны бачаць адну і тую ж карцінку і сілу таленту прыкладаюць на тое, каб па-свойму яе апісаць. Любяць ці не любяць рыфму, расстаўляюць у рознай чарговасці паняткі «Бог — любоў — Радзіма — паэт», звяртаюцца да набыткаў папярэднікаў ці ідуць на злом галавы — у выніку мы бачым адзін і той жа свет. Людка Сільнова нейкім чынам не патрапіла на гэтую сярэднестатыстычную лінію агляду. Ракурс яе бачання зусім іншы.

Творчасць паэткі звышсугестыўная. Дасягаецца такі эфект проста: яна пераносіць чытача ў свой свет замест таго, каб тлумачыць, як жа яго адкрыць. Тут як з урокамі плавання: вам не тлумачаць, як навучыцца, не распісваюць рухі ў тэорыі — вывозяць на сярэдзіну ракі і кідаюць на хвалі. Плыві!

Ёсць у вершах Людкі Сільновай нешта ад паэзіі «блажэнных». На розум прыходзіць выказванне Ахматавай пра «сор», з якога растуць вершы. Але датычна кнігі Сільновай яно будзе жудасна несправядлівым: у яе свеце «сору» папросту не існуе. Ёсць рэчы без ацэнкі, і кожную ты бачыш нібы ўпершыню. Людка Сільнова абнуляе звыклую шкалу каштоўнасцяў і наноў называе рэчы, надаючы кожнай абсалютную вартасць.

Усё гэта магло б павярнуцца творчай катастрофай, калі б не выключная натуральнасць

гучаньня верша, надзвычайнае валоданне аўтаркі гукапісам. Непадробнасць гэтая адчуваецца інстынктыўна. Тут як у Станіслаўскага: верыш альбо не. То бок, верыш.

У Насты Кудасавай, якая таксама перастварае свет вербальна, ёсць вершы замовы, народжаныя пачуццём і жаданнем яго абараніць. У Людкі Сільновай жа замовы — стыль расповеду. Кожная рэч — ад гораду ў цэлым да асобнай кветкі — сцвярджаецца ў рэальнасці праз магічны спеў. Людка Сільнова прыроджаны містык.

Твайго мяча
Жалезныя карункі
Зазналі смерць
У часу пацалунках...
Куды цяпер
Набор крывых манет?..
Крану рукой
Шурпаты твой партрэт.

Балада пра спачылага героя? Спеў засмучанай каханкі?

Усяго толькі паход у музей. Без пазнакі аўтарства асобныя тэксты можна лёгка прыняць за адаптаваныя для сучаснага чытача старажытныя хваласпевы.

Любую падзею яна апявае нароўні з вялікай бітвай ці іншым пераломным момантам у біяграфіі чалавецтва. Акром жартаў: прагляд тэлевізара перад сном па гучанні не саступае асобным фрагментам «Песні песняў». Бібліятэка — месца працы — ператвараецца ў княжнае княства таемнасці, дзе сама Сільнова — кнігіня. З такім пафасам паэты даўніны ўсхвалялі Александрыю, ці старажытную Трою, ці Дэльфы. І ўсё гэта — без адцення іроніі. І ўсяму верыш.

Цэласнасць фантастычнага свету Сільновай пацвярджаецца яшчэ і тым, што горад у яе не супрацьпастаўляецца прыродзе: ён лагічны працяг светаствярэння.

Зборнік жыве адзіным рытмам (многія вершы паўтараюць адзін і той жа памер), што сведчыць, аднак, не пра творчую зашоранасць аўтара ці абмежаваныя тэхнічныя магчымасці, а пра суцэльнасць яе творчага свету.

Адна суцэльная песня, «адвечная песня» — але не барацьбы чалавека за існаванне, а гармоніі са светам і Часам.

«Неадступнасць» Міколы Гіля

Калі б аўтарам гэтай кнігі быў малады паэт, то выданне можна было б смела назваць эксперыментальным.

Мауляў, творца сам сабе кінуў выклік ці пабіўся аб заклад з калегам, што здолее ўкласці цэлую кнігу толькі з васьмірадкоўяў, пры гэтым кожны верш мусіць складацца з двух чатырохрадковых слупкоў.

Аматары лаканічнай формы толькі пасміюцца, мауляў, ніякі гэта не выклік, і не эксперымент, а звыклы стыль. Але для творцаў, якія маюць схільнасць да пісання доўгіх вершаў ды паэм, гэта можа стацца складанай задачай: як у такім маленькім аб'ёме змясціць усё багацце смелых вобразаў і новых ідэй? Але Мікола Гіль у сваёй кнізе паэзіі даказвае, што ўсё цалкам магчыма...

Ёсць тут і развагі пра сучаснасць, нават заўвагі нашаму часу і маладому пакаленню. Ёсць замалёўкі-пейзажы і роздумы пра лёс радзімы. А ёсць і глыбока асабістыя вершы, што адкрываюць пачуцці лірычнага героя ў сучаснасці ці праз успаміны пераносяць у гады яго маладосці. Так, чытач адразу адчувае, што аўтар — сталы чалавек. Ён жыве клопатам пра дзяцей і ўнукаў, схільны хутчэй падводзіць жыццёвыя вынікі, чым будаваць планы на будучыню. А яшчэ — ён мастак, здольны пабачыць прыгажосць нават у дробязях, і выдатны філосаф, мудрэц, чыя мудрасць падмацоўваецца жыццёвымі назіраннямі. Паэт разважае не толькі пра бытавыя рэчы, зямныя, але і пра больш узвышаныя, філасофскія паняцці, напрыклад, суадносенне ўзросту чалавека і хуткасці бегу часу...

Вершы Міколы Гіля з кнігі «Неадступнасць» — цалкам традыцыйныя для беларускай паэзіі. Строгі памер, рыфма. І так — страфа за страфой, верш за вершам. Сумна? Не. Так, тут ёсць пэўная аднастайнасць, але яна — зусім не хіба кнігі. Гэта пазнака таго, што аўтар умее сказаць свае слова, выказваючы павагу да творцаў-папярэднікаў, ён здольны выказаць уласную думку і не пакрыўдзіць тых, хто побач. І гэта не імкненне быць падобным да іншых, не жаданне зліцца з натоўпам, а вялікая творчая мудрасць, тактоўнасць. Гэтыя рысы — прыкметы голасу сталага паэта, якому для таго, каб прамаўляць гучна і цвёрда, не патрэбныя эксперыменты. Трэба толькі быць верным. Перадусім — сабе.

Марына Весялуха, «Звязда»

«Саркафагі страху» Міхася Скоблы

У выдавецтве «Кнігазбор» — новая кніга: пад адной вокладкай сабраліся ўспаміны і эсэ вядомага паэта і журналіста Міхася Скоблы. Зборнік «Саркафагі страху» стаў 84-м выпускам Бібліятэкі СБП «Кнігарня пісьменніка».

«Саркафагі страху» Міхася Скоблы — творчая справаздача за апошнія дзесяць з лішкам гадоў літаратурнай працы, у тым ліку і як палеміста (на хвалях Беларускай службы «Радыё Свабода»), і як гісторыка літаратуры, укладальніка шэрагу кніг спадчыны беларускіх аўтараў. Як блогер, Міхась Скобла выбірае тэмы прыкметных праяваў абсурду ў сучаснай дзяржаўнай культурнай палітыцы — недабудаванасць нацыянальнага праекту і вечная асцярожнасць дзяржаўнай ідэалогіі, дваістасць стаўлення да беларускага ў беларускіх дэ-юрэ ўладаў, пастаяннае ігнараванне найвыдатнейшых постацей айчыннай культуры — усе гэтыя паказальныя рухі ўладных культуртрэгераў абавязкова трапляюць у поле зроку Міхася Скоблы.

Шмат старонак у кнізе адададзена і памятным старонкам: успамінам пра нядаўна адышоўшых аўтараў Беларусі і Украіны: Змітра Сідаровіча, Івана Лепешава, Уладзіміра Дамашэвіча і інш. Знаходзіцца месца і нататкам на палях прачытаных кніг, водгукам на зборнікі вершаў і гістарычныя даследаванні, падарожным нарысам.

Немалая частка кнігі прысвечана Ларысе Геніюш, што і зразумела: якраз у апошняе дзесяцігоддзе Міхась Скобла стаў найбольш вядомым даследчыкам зэльвенскай аўтаркі — падрыхтаваў да друку некалькі тамоў ейнай перапіскі, двухтамовік выбраных твораў і аднатамовік у «залатой» серыі «Беларускага кнізабора», кнігу ўспамінаў і персанальны выпуск біяграфічнага альманаха «Асоба і час» пра Ларысу Геніюш. Шматгадовая праца над біяграфіяй і творчасцю Л. Геніюш спарадзіла безліч назіранняў, знаходак і нечаканых адкрыццяў, якія неадменна спадарожнічаюць напружанаму пошуку — яны адлюстраваны ў найбольш аб'ёмным тэксце кнігі — «Чайка з лётам арліным».

Напісаныя выдатным стылістам, эсэ Міхася Скоблы стануць добрым падручнікам беларускай мовы для тых маладых журналістаў, хто толькі пачынае пісаць і прадумваць свае першыя аналітычныя артыкулы.

Прэс-служба СБП

Прэмія «Angelus»

Абвешчаны новы лаўрэат літаратурнай прэміі Сярэдняй Еўропы «Angelus». Па рашэнні журы ім стаў пісьменнік Варужан Васганьян (за «Кніга шэптаў»).

Імя пераможцы было агучана 15 кастрычніка на традыцыйнай штогадовай урачыстасці ў музычным тэатры «Capitol» ва Уроцлаве.

На прэмію сёлета прэтэндавалі сем кніг: М. Хэн, А. Янка (Польшча), У. Някляеў (Беларусь), К. Сабаляўскайтэ (Літва), А. Шляпікас (Літва), К. Тэдарэску (Румынія) і Варужан Васганьян (Румынія).

Літаратурная прэмія Цэнтральнай Еўропы «Angelus» прысуджаецца за найлепшую кнігу, якая выйшла па-польску ў папярэдні год. Выдаўцы могуць вылучаць на яе жывых аўтараў з 21 краіны Цэнтральнай Еўропы. Грашовая ўзнагарода прэміі — 150 тысячаў польскіх злотых (38 700 даляраў ЗША).

Прэмія «Angelus» прысуджаецца з 2006 года. Яе лаўрэатамі былі Юры Андруховіч, Святлана Алексіевіч, Міленка Ергавіч, Аксана Забужка, Сяргей Жадан.

Сёлета ўжо трэці год паралельна з прэміяй «Angelus» шляхам інтэрнэт-галасавання сярод удзельнікаў шорт-ліста вызначаецца лаўрэат прэміі імя Наталлі Гарбанеўскай. Сёлета пераможцам таксама стаў Варужан Васганьян.

90-гадовы Віні-Пух — па кіргізску

У дзень нараджэння Віні-Пуха «Sputnik Кыргызстан» апублікаваў у «Facebook» відэа з культавым мядзведзем, які спявае па-кіргізску.

Ролік выкладзены ў пятніцу, 14 кастрычніка. У гэты дзень створанаму ангельскім пісьменнікам Аланам Мілнам персанажу споўнілася 90 гадоў: першая кніга пра Віні-Пуха паступіла ў продаж 14 кастрычніка 1926 года. Сваё імя Віні-Пух атрымаў ад адной з цацак сына пісьменніка — Крыстафера Робіна. Медзведзяня стала адным з самых вядомых герояў дзіцячай літаратуры XX стагоддзя.

У 1929 годзе Алан Мілн прадаў правы на камерцыйную эксплуатацыю вобраза Віні-Пуха амерыканскаму прадзюсару Стывену Шлезінгеру, а затым іх атрымала студыя «Walt Disney», якая зрабіла яго героем сваіх мультфільмаў.

У колішнім Савецкім Саюзе гэтае медзведзяня стала вельмі папулярным пасля таго, як Барыс Заходэр пераклаў працы Алана Мілна (у 1960 годзе выйшла яго кніга «Віні-Пух і ўсе-ўсеўсе»), а таксама дзякуючы экранізацыям студыі «Саюзмультфільм».

Памёр Дарыё Фо

Італьянскі пісьменнік і драматург, лаўрэат Нобелеўскай прэміі Дарыё Фо памёр ва ўзросце 90 гадоў. Пра смерць Фо абвясціў урад Італіі.

Прэм'ер-міністр Італіі Матэа Рэнці адзначыў, што з сыходам Фо «краіна страціла найбуйнейшую постаць у культурным жыцці».

Прычына смерці нобелеўскага лаўрэата пакуль не паведамляецца, аднак вядома, што ў канцы верасня ён быў шпіталізаваны ў адну з бальніц Мілана.

Дарыё Фо атрымаў Нобелеўскую прэмію па літаратуры ў 1997 годзе.

Апазіцыянер цара, сябар прэзідэнту

У публічных выступах прэзідэнт Расіі Уладзімір Пуцін неаднаразова цытаваў вершы Лермантава.

Аглядальнік «Газеты.Ru» Аляксандр Братэрскі паспрабаваў растлумачыць, як трэба разумець такую прыхільнасць першай асобы дзяржавы менавіта да гэтага рускага класіка. Прэзідэнт Уладзімір Пуцін распавёў на сустрэчы з настаўнікамі, што ў яго на стале пастаянна ляжыць кніга Лермантава, і ён звяртаецца да яе, каб адарвацца ад будзённых. Падобна, што Лермантаў сапраўды любімы паэт Пуціна — ён неаднаразова цытаваў яго ў сваіх выступах.

Пуцін прызнаўся, што яму даводзіцца часта чытаць «тое, што ён не любіць», аднак Лермантава чытае з ахвотай: «Лермантаў — для таго, каб падумаць пра штосьці і трапіць у іншы свет — карысны, прыгожы і цікавы», — сказаў Пуцін.

Пра рускага паэта Пуцін узгадаў, адказваючы на пытанне аднаго з удзельнікаў сустрэчы з лаўрэатамі Усерасійскага конкурса «Настаўнік года Расіі». Пуцін не растлумачыў, ці мае ён на ўвазе вершы паэта, ці яго знакаміты раман «Герой нашага часу», ці п'есы. Варта адзначыць, што ў мінулым годзе ў гонар 200-годдзя Лермантава ён наведаў музей-запаведнік «Тархан» у Пензенскай вобласці, а на адным з мітынгаў у сваю падтрымку ў 2012 годзе цытаваў Лермантаўскае «Барадзіно»: «Умремте ж под Москвой, как наши братья умирали! И умереть мы обещали, и клятву верности сдержали мы в Бородинский бой».

У. Пуцін выкарыстаў таксама вядомую фармулёўку Лермантава з тэкста ў памяць вайны 1812 года. Гаворачы пра сучасную сітуацыю, У. Пуцін заявіў: «Бітва за Расію працягваецца».

Успомніў прэзідэнт пра Лермантава і падчас вялікай прэс-канферэнцыі, адказваючы на пытанне карэспандэнта «Газета.Ru», каго ён лічыць «нацыянал-здраднікамі»: «Мы ўсе памятаем радкі Лермантава, як ён пра Барадзіно пісаў«Умремте ж под Москвой, как наши братья умирали!». Але ён пісаў і іншае: «Прощай, немытая Россия, страна рабов, страна господ, и вы, мундиры голубые, и ты, им преданный народ». Пуцін адзначыў, што Лермантаў быў «апазіцыянерам», «зававастрыўшы» «Смерць паэта», звяртаючыся да тагачасных уладаў: «И вы не смоете всей вашей черной кровью поэта праведную кровь». «Ён, вядома, быў апазіцыянер да ўлады. Але я лічу, што ён быў патрыётам. Гэта вельмі тонкая грань. Бо ён быў афіцэр, быў вельмі смелы афіцэр, адважны, пад кулі ішоў за інтарэсы краіны», — сказаў Пуцін пра Лермантава на прэс-канферэнцыі 2014 года.

Верш «Смерць паэта», прысвечаны гібелі Пушкіна, як вядома, выклікаў абурэнне Мікалая I. Лермантаў быў арыштаваны і адпраўлены ў ссылку на Каўказ.

Гаворачы пра Лермантава на сустрэчы з настаўнікамі, Пуцін зноў згадаў верш «Бывай, нямытая Расія». Ён адзначыў, што гэта напісана «па дарозе на Каўказ, куды паэт ехаў змагацца за інтарэсы Расіі».

На думку палітолага Канстанціна Калачова, «інтарэс Пуціна да Лермантава — яшчэ адзін доказ складанасці ўнутранага свету прэзідэнта, у якім ёсць места рэфлексіі».

Эксперт лічыць, што «творчасць Лермантава можна смела рэкамендаваць усім пуцінаназнаўцам, якія спрабуюць разабрацца ў псіхалогіі УУП».

Заходнія эксперты даўно даюць такія парады тым, хто хоча зразумець і Расію, і яе прэзідэнта. Былы камандуючы сіламі НАТА ў Еўропе генерал Джэймс Стаўрыдзіс у сваім артыкуле ў часопісе «Foreign Policy» адзначыў, што руская літаратура дапамагае лепш зразумець краіну, чым любая закрытая інфармацыя ЦРУ: «Праваслаўная вера і перакананасць у цяжкім лёсе, а таксама выратоўнай моцы чорнага гумару — усё гэта праходзіць скрозь рускую літаратуру. І ўсё гэта падыходзіць Уладзіміру Пуціну», — піша Стаўрыдзіс. Пры гэтым апанент Пуціна ўкраінскі прэзідэнт Пётр Парашэнка аддае перавагу творчасці Маякоўскага. Падчас святкавання Дня незалежнасці рэспублікі ён вымавіў радкі паэта: «Товарищ москаль, на Украину зубов не скаль» з паэмы «Доўг Украіны».

Марына Цвятаева з мужам і дзецьмі. 1925 г.

Фота www.photo.tsvetayeva.com

Архіў Марыны Цвятаевай

Дом-музей Марыны Цвятаевай атрымаў у дар лісты паэткі і яе мужа Сяргея Эфрона, адрасаваныя сям'і Богенгардт.

25 рукапісных пасланняў у канвертах захоўваліся ў сям'і сваяка Богенгардтаў Аляксандра Скрабіна і ніколі раней не публікаваліся і не паказваліся публіцы.

Перапіска ахоплівае 16 гадоў — з 1922 па 1938-ы. Яна пачалася ў цяжкі для М. Цвятаевай перыяд жыцця: у 1922 годзе сям'я вымушана прыняла рашэнне пераехаць у Прагу. Большая частка лістоў напісаная самой паэткай, дзевяць адправіў Эфрон, а тры яны напісалі разам.

Доўгія гады рукапісныя тэксты захоўваліся ў Францыі. На ўрачыстай цырымоніі перадачы лістоў акторка Аліса Грабеншчыкова прачытала некалькі ўрыўкаў з іх.

Усе пасланні з канвертамі былі набыты банкам ВТБ у жніўні 2016 года. «Цяпер галоўная задача — увесці гэтыя лісты ў навуковы ўжытак», — адзначыў А. Скрабін. Паводле яго слоў, ён яшчэ ў 2003 годзе задумаўся пра вяртанне лістоў з Францыі ў Расію, але для ажыццяўлення ідэі патрабавалася шмат часу.

31 жніўня — дзень памяці Марыны Цвятаевай, якая скончыла жыццё самагубствам у Елабузе ва ўзросце 49 гадоў. У наступным годзе будзе адзначацца 125-годдзе з дня нараджэння паэткі.

«Новая дзіцячая кніга»

VII штогадовы расійскі літаратурны конкурс «Новая дзіцячая кніга» абвясціў пераможцаў, паведаміла «Лента.Ру».

Урачыстая цырымонія ўганаравання фіналістаў і пераможцаў адбылася ў Расійскай дзяржаўнай дзіцячай бібліятэцы. Конкурс праходзіў у трох асноўных намінацыях («Пазакласныя гісторыі», «Свет фэнтэзі», «Новая дзіцячая ілюстрацыя») і адной спецыяльнай («Родная прырода»).

У намінацыі «Пазакласныя гісторыі» перамагла Таццяна Русакова з Новасібірска. У намінацыі «Свет фэнтэзі» — Міла Юрына. У намінацыі «Новая дзіцячая ілюстрацыя» прэмію атрымала Іна Папаратная з Гродна.

Пераможцы атрымалі кантракт з выдавецтвам «Росмэн» на выданне рукапісу ці на ілюстраванне будучай кнігі.

На конкурс паступіла 3150 заявак з 40 краін свету.

Літаратурная Беларусь
Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by